

Lammas & vuohi

TEEMASIVUT 13–50

*Nappaa teemanumero talteen ja
nosta itsesi lammassammattilaisena uudelle tasolle!*

Menestys kumpuaa tiedosta, taidosta ja tuurista

Lammasliiketoiminnan onnistuminen nojaa vankkaan ammattiosaamiseen lampaankasvatuksessa. Menestymiseen tarvitaan runsaasti tietoa ja taitoa sekä hyppysellinen tuuria.

Tietoa voidaan ammentaa alan julkaisuista, koulutuksista ja oppilaitoksista. Taito karttuu vain tekemällä. Toistot ja virheet opettavat taitavaksi. Aloittavan lampurin olisi ihanteellista päästä kokeilemaan työtä käytännössä ammattimaisella lammastilalla.

Tässä Lammas & Vuohen teemanumerossa keskitytään tiedon kartuttamiseen lammastalouden perusasioissa. Tuhti paketti on tarkoitettu kaikille lammastalouden parissa toimiville aina harrastelijoista huippuammattilaisiin.

Pia Parikka

Lammasroduista on varaa valita

Suomen yleisimmät lammasrodut ovat suomenlammas ja texel. Valinnanvaraa löytyy laidasta laitaan aina maidontuotantoon tarkoitettu itä-friisiläisestä maitolampaasta ruotsalaiseen turkislampaaseen ja villansa itsestään pudottaviin dorpereihin. Laajasta valikoimasta löytyy jokaisen lampurin tarpeisiin sopivin rotu.

Pia Parikka

F1-polvi = Eläin, joka on syntynyt ensimmäisessä risteytyspolvessa. Esimerkiksi suomenlampaan ja dorsein risteytys.

Terminaalirotu = Teuraskaritsojen isärotu, jolla astutetaan F1-uuhet. Esimerkiksi texel.

Suomen lammastalous nojaa kahteen roturyhmään: sikiäviin lyhythäntäisiin alkuperäisrotuihin sekä lihaksikkaisiin pitkähäntäisiin tuontilampaisiin. Alkuperäisroduista ylivoimaisesti suosituin on suomenlammas, tuontiroduista taas texel.

Nämä kaksi yleisintä lammasrotua eroavat toisistaan melkoisesti. Siinä missä suomenlammas paikkaa keskinkertaista lihakuuttaan karitsoiden määrällä, panostaa maailman lihaksikkaimpiin lammasrotuihin lukeutuva texel ruhon laatuun.

Sikiävä suomenlammas on maamme yleisin lammasrotu

Alkuperäisrotuihin lukeutuvan suomenlampaan suosiolle ei näy loppua. Rotu on kestävä ja sopeutunut hyvin maamme olosuhteisiin. Sitä käytetään yleisesti maisemanhoidossa, johon se soveltuu erinomaisesti. Suomenlammas tuottaa lisäksi laadukasta käsitöyvälihaa. Suomenlampaan lihakuus on tyydyttävä. Kasvuvauhti on keski-

määräinen. Rotua on viety runsaasti ulkomaille risteytystuotannon emäroduksi. Myös rodun lyhyt häntä on herättänyt kansainvälistä kiinnostusta.

Karitsointiaikana suomenlammas on suuritöinen. Vuonueet ovat kookkaita keskimääräisen vuonuekoon ollessa 2,4 karitsaa, joista 2,2 jää henkiin. Ensikoillekin syntyy 1,9 karitsaa, joista 1,7 on elossa kahden viikon iässä. Neloiset ovat yleisiä, mutta myös ykköset mahdollisia. Suurten vuonueiden hoito edellyttää lampurin panostusta ja lisäjuottoon tulee varautua tavalla tai toisella. Suhteellinen uuhimäärä suomenlammastiloilla on usein esimerkiksi texel-tiloja alhaisempi korkean sikiävyyden vuoksi. Suomenlampaan, kainuunharmaksen ja ahvenanmaanlampaan kasvatuksesta maksetaan alkuperäisrotutukea.

Helppohoitoinen texel pitää pintansa tuontirodun puristuksessa

Texelillä on kohtuullisen helppohoitoinen rodun maine. Vuonueet ovat

Alkuperäisrodut ahvenanmaanlammas (kuvassa vas.), kainuunharmas ja suomenlammas soveltuvat erinomaisesti maise-manhoitoon. Rodut kesyntyvät myös helposti ja ovat suosittuja green care-toiminnassa.

”Suomenlammasta on viety runsaasti ulkomaille risteytys tuotannon emäroduksi. Myös rodun lyhyt häntä on herättänyt kansainvälistä kiinnostusta.”

keskikokoisia. Vanhemmille uuhille syntyy keskimäärin 1,6 karitsaa, joista kahden viikon iässä on elossa 1,5. Texel-ensikot karitsoivat yleensä jo yksivuotiaina saaden keskimäärin 1,1 karitsaa, joista kahden viikon iässä on elossa tasan yksi. Karitsat ovat kookkaita ja elinvoimaisia. Karitsojen lisämaidon tarve on vähäinen, mutta poikima-apua voidaan joutua antamaan.

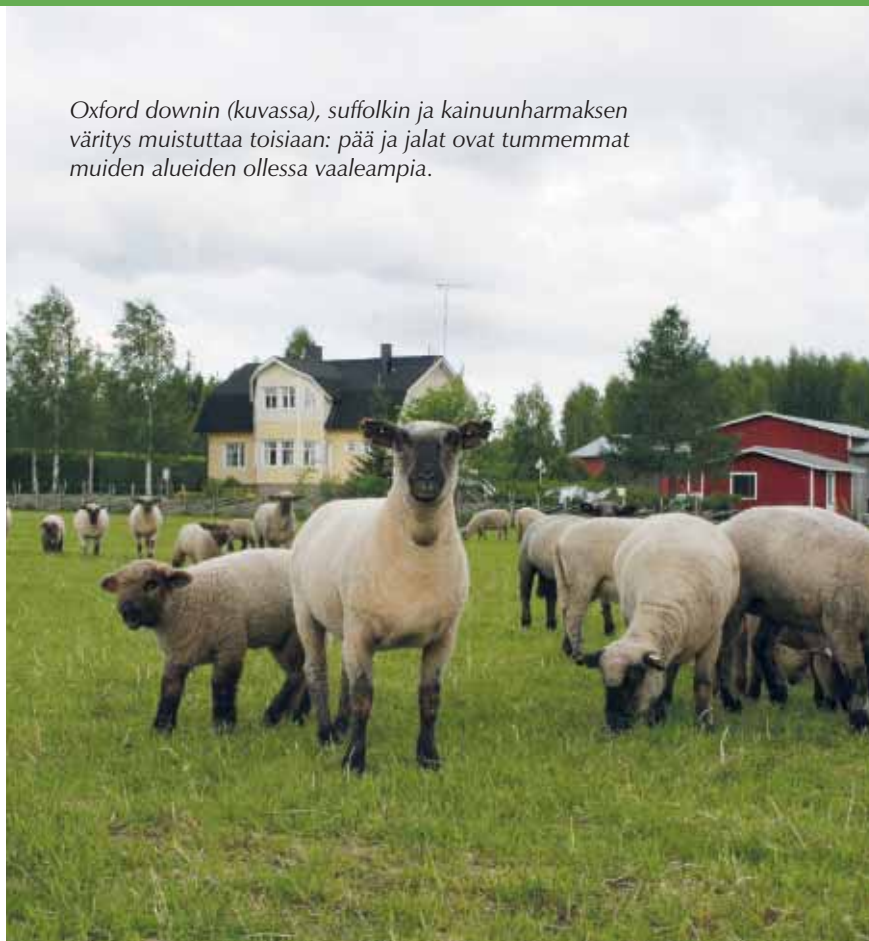
Texel-rodun rehuhyötysuhde on erinomainen, mikä alentaa rodun kasvatuskustannuksia. Texel-uuhille riittää kevyt tunnus, jotta karitsat eivät kasvaisi liian suuriksi. Väkihutasot ovat maltillisia myös imetysaikana ja vieroitettujen karitsojen loppukasvatuksessa. Texel soveltuu luomutuotantoon erinomaisesti karkearehuvaltaisen ruokintansa ja karitsojen vähäisen lisäruokintatarpeensa vuoksi, joskin kaikkia lammasrotuja voidaan kasvattaa luonnonmukaisesti.

Kainuunharmakset ja ahvenanmaanlampaat monipuoliseen tuotantoon

Suomenlampaan lisäksi maassamme on kaksi muutakin alkuperäistä lammasrotua. Kainuunharmas muistuttaa ominaisuuksiltaan suuresti suomenlammasta ollen kooltaan hieman pienempi. Kainuunharmasten taljat ovat korkealaatuisia. Rotu on kasvattanut suosiotaan viime vuosina.

Saaristosta pelastettu ketterä ahvenanmaanlammas poikkeaa ulkonäöllisesti ja ominaisuuksiltaan muista alkuperäisroduista. Villa on kaksikerroksista pitkien peitinkarvojen hallitessa vaikutelmaa. Taljat monissa värisävyissä ovatkin eräs ahvenanmaan-

Oxford downin (kuvassa), suffolkin ja kainuunharmaksen väritys muistuttaa toisiaan: pää ja jalat ovat tummemmat muiden alueiden ollessa vaaleampia.

Kuva: Outi Sirola

lampaan kiehtovimmista ominaisuuksista. Rotu on pienikokoinen ja karitsat hidaskasvuisia lihakkuusominaisuuksien ollessa vaatimattomia. Sarvia esiintyy yleisesti sekä uuhilla että pässeillä. Sikiävyys on samaa tasoa kainuunharmaksen kanssa: vuonueeseen syntyy keskimäärin 2,2 karitsaa.

Vivahteikkaat tuontirodut eri tarpeisiin

Dorset, rygja ja oxford down ovat vakiinnuttaneet asemansa Suomessa vuosikymmenien varrella. Dorsetin asema on vahvimmillaan kolmiroturisteytystuotannossa F1-uuhien isärotuna, sillä rodun maidontuotanto-ominaisuudet ovat erinomaiset ja rotu kykenee tiinehtymään ympärivuotisesti.

Oxford downia ja rygjaa kasvatetaan sekä puhtasrotuisina että risteytyksinä. Oxford down on tunnettu nopeakasvuisista ja kookkaista karitsoistaan. Rotu soveltuu hyvin laidunkasvatukseen viljellyillä nurmilla. Rygja-kasvattajat hyödyntävät lihan lisäksi usein myös villan sekä upeat kookkaat taljat, joita rotu antaa monissa eri väreissä.

Uudet tulokkaat kokeilevat onneaan

Aivan viime vuosina maamme lammasrotujen valikoima on kasvanut useilla uusilla roduilla. Itä-friisiläinen maitolammas vastaa lypsylammasarpeeseemme sekä toimii F1-uuhien isärotuna esimerkiksi suomenlampaaseen risteytettynä erinomaisen maidontuotantotaipumuksensa ansiosta.

Dorper-rodulle on tyypillistä puodottaa villansa itsestään vuosittain. Lisäksi rodun lihakkuusprosentti on poikkeuksellisen korkea. Ruotsalainen turkislammasta puolestaan on jalostettu turkistuotantoon. Muista tuontiroduista poiketen rotu kuuluu lyhythäntäiseen pohjoismaiseen lammastyyppiin.

Yksi uusimmista tulokkaista on maailmalla hyvin yleinen suffolk-rotu, jota käytetään usein texelin tavoin kolmiroturisteytystuotannon terminaalirotuna. Suffolk on suurikokoinen, nopeakasvuinen ja lihaksikas lammasrotu, jonka sikiävyys on keskinkertainen.

Ruokinnan ydin laadukas karkearehu

Lampaiden ruokinnassa on aina otettava huomioon tuotosvaihe, karitsan kasvutavoitteet, eläimen ikä, paino ja rotu.

Sini Hakomäki, Lammastalouden asiantuntija, ProAgria Etelä-Pohjanmaa

Lampaan pääravinto on karkearehu ja sen laatu on onnistuneen ruokinnan avain. Aina on tavoiteltava korkealaatuista, hygieenistä ja ruokinta-arvoiltaan sopivaa rehua. Karkearehuanalyysien perusteella saadaan selville väkirehujen tarve; määrä ja laatu.

Ruokinnassa on otettava huomioon tuotosvaihe, karitsan kasvutavoitteet, eläimen ikä, paino ja rotu.

Karkearehuja täydennetään väkirehuilla; viljoilla ja valkuaisrehuilla. Lisäksi lampaat tarvitsevat kivennäisiä ja hivenaineita, myös suolaa on hyvä olla tarjolla.

Raikasta vettä on oltava aina tarjolla. Veden puute rajoittaa syöntiä, eli sillä on suora vaikutus terveyteen, tuotokseen ja kasvuun.

Ruokinnan suunnittelu aloitetaan tekemällä karkearehuista analyysit.

Analyysi kertoo säilönnällisen ja ruokinnallisen laadun, sekä koostumuksen. Jokaiselle eläinryhmälle (joutilaat, tiineet, imettävät, kasvavat), rotu huomioiden, tehdään oma suunnitelma, koska ravinnontarpeet ja syöntikyky poikkeavat toisistaan. Ruokinnan onnistumista on myös seurattava säännöllisin punnituksin ja kuntoluokittamalla eläimet.

Erilaiset tuotosvaiheet

Joutilaiden uuhien ja päässien ruokinta koostuu pääasiassa karkearehusta, kivennäisistä, suolasta ja vedestä. Laadusta ei sovi tinkiä.

Sulavuudeltaan heikommät rehut soveltuvat hyvin joutilaille. Tavoite D-arvo, eli sulavuus, on n. 600–650 g/kg ka. Myös joutilaiden kuntoluokkaa on hyvä seurata. Mikäli ruokitetaan rajoitetaan, on huomioitava, että

eläimen kuiva-aineen tarve tulee täytettyä, eli eläin ei kärsi nälästä. Osan karkearehusta voi korvata esimerkiksi oljella, ellei heikommin sulavaa rehua ole käytettävissä.

Tunnetus aloitetaan noin 6–8 viikkoa ennen karitsointia. Tunnetusvaiheessa monesti lisätään väkirehu lampaan dieettiin. Tarkoitus on paitsi täydentää karkearehujen pitoisuuksia tarvetta vastaaviksi, myös totuttaa pötsi imetysajan väkirehuille. Väkirehun määrä riippuu karkearehujen laadusta ja rodusta. Syöntikyky pienenee tiineyden loppua kohden, karitsoiden valla- tessa pötsiltä tilaa, joten eläimen on saatava pienemmästä annoksesta enemmän ravintoaineita. Karkearehun sulavuuden tavoite yli 680 g/kg ka. Alkuperäisrodut, jotka kantavat useimmon- ta sikiötä, tarvitsevat miltei poikkeuk- setta väkirehulisän tunnetusruokin-

Kivennäisten saannista on tärkeää huolehtia myös laitumella

”Mikäli ruokintaa rajoitetaan, on huomioitava, että eläimen kuiva-aineen tarve tulee täytettyä, eli eläin ei kärsi nälästä.”

Kuva: Sijia Alamikotervo

taan, samoin nuoret kasvavat uuhet.

Imetyskaudelle varataan parhaat karkearehut. D-arvotavoitteena voidaan pitää yli 700 g/kg ka. Mikäli karkearehua joudutaan täydentämään isoilla määrillä väkirehua, jakokertoja on hyvä olla monta päivässä, korkeintaan noin 400–500 g/jakokerta. Pötsin toiminta häiriintyy liian isoista väkirehun kerta-annoksista. Karkearehua on hyvä olla vapaasti tarjolla imettäville. Kuntoluokituksella seurataan ruokinnan onnistumista.

Kivennäisten saannista on huolehdittava. Ne voi jakaa väkirehujen mukana ja näin tai antaa vapaasti tarjolle, mikäli käytössä on täyskivennäiset. Kivennäisten syöntiä on myös seurattava. Makukivennäisiin on lisätty melassia, joten ne ovat maittavia ja eläimet syövät kivennäistä ”huvikseen”. Makukivennäinen ei voi olla vapaasti tarjolla. Suolakivet tai merisuolaa ja raikasta vettä pidetään vapaasti tarjolla.

Vitamiineja on hyvä antaa vuodenvaihteen jälkeen. ADE-vitamiinilisiä on saatavilla nestemäisenä ja rakeistettuna. Nestemäinen voidaan

sekoittaa juomaveteen, mutta on seurattava, että eläimet juovat. Lopputiineydessä, ja varsinkin luomutilojen, on huolehdittava seleenin ja e-vitaamiinin riittävästä saannista.

Karitsojen ruokinta

Kasvavien karitsoiden ruokinnan suunnittelussa otetaan huomioon kasvutavoitteet, rotu ja ikä. Karitsat ovat aluksi yksimahaisia ja niiden tärkein ravinnonlähde on maito, joko oman emon tai juomajauheesta valmistettu maito.

Karitsoille tarjotaan alusta alkaen karitsabaarissa väkirehua, hyvä laatuista, lehtevää karkearehua, kivennäisiä ja vettä. Karitsabaarissa tarjolla olevat kuivarehut edesauttavat etumahojen toiminnan käynnistymistä ja ovat uuhien imetyksen tukena. Karkearehuanalyysiin perustuva ruokinta on karitsoillakin tärkeää. Tavoitteena on kasvattaa lihaksikkaita, vähärasvaisia teuraita, joten ruokinnan on täytettävä karitsan energian ja valkuaisen tarve ja niiden oikea suhde. Energian liikasaanti rasvoittaa ja valkuaisen ylisytöllä rasitetaan eläimen elimis-

töä ja lampurin kukkaroa. Energian ja valkuaisen puute hidastaa kasvua.

Vieroituksen jälkeen karitsoille tarjotaan mahdollisimman sulavaa karkearehua, jota täydennetään tarvittaessa väkirehuilla. Laiduntaville karitsoille valitaan parhaat laidunlohkot ja tarvittaessa annetaan lisäruokaa laitumelle.

Siitokseen valittavien karitsoiden ruokinnassa kasvutavoite voi olla matalampi, energian liikasaantia vältetään, ettei utare rasvoitu. Karitsoiden on kuitenkin saatava riittävästi hyvälaatuisia karkearehuja, kivennäisiä ja valkuaista kasvaakseen kestäviksi, perimänsä mukaisiksi tuotosuuhiksi.

Karitsauubet kasvavat noin kaksivuotiaaksi asti, mikä on huomiotava ruokinnassa. Kasvua seurataan punnituksin.

”Energian liikasaanti rasvoittaa ja valkuaisen ylisytöllä rasitetaan eläimen elimistöä ja lampurin kukkaroa.”

LAMMAS- JA VUOHIKERHOT

1. Etelä-Karjalan Lammaskerho r.y.
pj. Heli Kärrä, puh. 045 349 9399, heli.karna@gmail.com, ekarjalanlammaskerho@gmail.com, www.facebook.com/ekarjalanlammaskerho ja www.lammaskerho.yhdistysavain.fi
2. Etelä-Pohjanmaan Lammaskerho r.y.
siht. ja rahastonhoit. Sanni Parkkinen, puh. 040 717 7116, Kirkkotie 24, 66340 Sarvijoki, sanniparkkinen@gmail.com
4. Keski-Pohjanmaan Lammaskerho
siht. Leila Niemelä, Niemeläntie 41, 68230 Lohtaja, puh. 040 570 1599
5. Keski-Suomen Lampurit
siht. Sirpa Tyrväinen, Koivuniementie 90, 51260 Tahkomäki, puh. 0500 544 084
6. Kymenlaakson Lampurit
pj. Viivi Soimes, Alasranta 12, 46930 Huruksela, puh. 040 777 7428, viivi.soimes@hotmail.com, siht. Päivi Väinölä, Metsäläntie 542a, 47450 Perheniemi, puh. 040 588 5259, paivi.vainola@pp1.inet.fi
7. Lapin Lampurit r.y.
siht. Petri Leinonen, Mäkkierintie 9, 95520 Tornio, puh. 040 581 8477, petri.leinonen@elomestari.fi
8. Pirkanmaan Lammaskerho
pj. Ira Hellsten, ira.hellsten@kurjentila.fi
puh. 041 528 9672
9. Pohjois-Pohjanmaan Lammaskerho
siht. Risto Hänninen, Rautionmäentie 56, 92220 Piehinki, puh. 040 558 5421
10. Pohjois-Karjalan Lampurit
siht. Eila Pennanen, puh. 050 361 4144, pk.lampurit@gmail.com
www.pohjoiskarjalanlampurit.blogspot.fi
www.facebook.com/PohjoisKarjalanLampurit
11. Pohjois-Savon Lammaskerho/LF-team
siht. Annika Ruotsalainen, Pielavedentie 1313, 73640 Heinäkylä, puh. 050 544 4015, koivupihantila@gmail.com
12. Satakunnan Lammaskerho
siht. Hanna-Leena Juhola, Taipaleentie 73, 27150 Eurajoki, puh. 044 3124 272, www.satakunnanlammaskerho.nettisivu.org
13. Skärgårdens Fårklubb
siht. Bianca Norman, Sommarö, 21660 Nagu, puh. 02 465 5181
14. Suur-Savon Lampurit r.y.
puh.joht. Susanna Nuutinen, Putkisalontie 172, 58900 Rantasalmi, puh. 050 340 5130
15. Uudenmaan Lampurit r.y. – Nylands Fårfarmare r.f.
siht. Mikko Näri, Kabbölenie 393, 07750 Isnäs, puh. 019 634 446 tai 040 707 5194
16. Varsinais-Suomen Lammaskerho
siht. Katri Mäki, Nihtimäentie 75, 32200 Loimaa, puh. 040 749 6721, katri.maki@pp1.inet.fi
17. Ålands Fåravelsförening r.f.
siht. Cecilia Persson, 22240 Hammarland, tel. 045 7523 0723
18. Österbottens svenska fårörening r.f.
siht. Magnus Berg, Nedranvägen 29, 66840 Pensala, tel. 040 545 7826, sofie.berg@yahoo.se
19. Suomen Vuohiyhdistys r.y.
siht. Marita Ollila, Saarenpääntie 32, 61350 Huissi, puh. 050 339 0401, marita.ollila@netikka.fi

TILA
KERTOO

Paras hyöty aperuokinnasta saadaan, jos kaikki komponentit sijaitsevat lähekkäin ns. rehukeskuksessa. Kantava ympäristö ja ajoväylät sekä riittävän iso kuormauslaatta parantavat rehuhygieniää.

Seosrehu lampaiden ruokintavaihtoehtona

Ensimmäiset kokemukset ape- eli seosrehuruokinnan käytöstä lampailta saatiin 2000-luvun puolivälin maissa, kun muutamille tiloille hankittiin apevaunu ja ryhdyttiin, monesti kantapään kautta, opettelemaan oikeaa toimintatapaa. Tilamme oli yksi näistä pioneereista ja nyt reilu 10 vuotta myöhemmin voin vakuuttaa, etten vaihtaisi ruokintamenetelmäämme mistään hinnasta.

Outi Sirola, Sirolan tila, Tohmajärvi

Alkuvaiheessa kokemukset aperuokinnasta jouduttiin hakemaan lihanautatiloilta. Nautatilat arvostavat pystyruuvimalleja, koska nopea ja tasainen sekoitus säästää aikaa ja polttoainetta. Lammastilalle taas sopivat hyvin myös vaunumallit, joissa on vaakatasossa vastakkain pyörivät sekoitus- ja silpuamisruuvit, jolloin tuloksena on kortisestakin rehusta hienojakoinen, maittava seos. Appeen resepti pitää olla sellainen, että sitä voi olla vapaasti tarjolla, tämä taas pitää pötsin ph-arvon tasaisena, jolloin eläimet pysyvät terveenä. Aperuokkijalla onkin äänetön lampola ja tyytyväiset eläimet.

Aperuokinnassa on kaksi toteutustapaa: varsinainen aperuokinta (TMR), jossa kaikki rehut sekoitetaan keskenään ja täydennetty

aperuokinta (PMR), jossa osa väkirehusta jaetaan yksilöllisesti. Meillä on käytössä nämä molemmat. Valtaosan sisäruokintakaudesta pärjäämme yhdellä seoksella, koska sekä kiihotusruokinta (flushing) että joutilas aika ovat koko katraalla suunnilleen samaan aikaan. Tunnutus ja etenkin imetysaika keväällä edellyttää jonkin verran täydennettyä mallia, että kaikille karitsoille taataan hyvä alkua. Ape valmistetaan kaksosia imettävien tarpeen mukaan ja kolmosten emät saavat lisäväkirehua, kun taas ykkösiä imettävien ruokintaa täydennetään kuivalla heinällä. Keskeisiä optimointikohteita ruokinnan suunnittelussa ovatkin tuotosvaiheen mukainen seoksen oikea täyttyvyys ja valkuaispitoisuus. Ruokintaan saadaan tarkkuutta ainoastaan jos rehut on analysoitu.

Minimivaatimus on pääkarkearehun laadun selvittäminen, sillä sille rakentuu koko appeen koostumus.

Aperuokinnan etuja ovat mm., että ruokintatyön fyysinen kuormittavuus vähenee, eläinten välinen kilpailu poistuu, rehujen hukkaprosentti on olematon, ja silputtu, tasajakoinen rehu maittaa hyvin. Aperuokinnassa voi hyödyntää edullisia rehukomponentteja ja myös ei-maittavat rehut on helppo syöttää (esim. ruokintakalkki ja seleeni). Toisaalta, aperehujen laadussa ei ole tinkimisen varaa, lammasta on valikoivan syönnin mestari, joten erillisruokinnassa se voi itse "lajitella" epäkurantit rehut ja jättää ne syömättä. Aperuokinnassa tämä ei onnistu vaan on terveysriski. Kokemuksemme mukaan sekoitettuna ja silputtuna annetut rehut myös kasvattavat

erillisruokintaa paremmin ja hyvin suunnitellut reseptit mahdollistavat maksimoimaan karitsan kasvukyvyn ja hyvän teuraslaadun. Täsmälleen samanlaiset ympäristötekijät, ruokinta mukaan lukien, auttavat myös jalostustyössä geneettisen paremmuuden havaitsemista niin emoista kuin kasvavista karitsoista.

Täysin ongelmattonta ei aperuokintakaan ole. Kone- ja käyttökustannus on korkeahko ja isot koneet vaativat tilavat ruokintakäytävät ja ne on pakasillakin saatava käyntiin. Tehokuus kärsii, jos eläimet eivät ole samassa tuotantovaiheessa. Miinuksena voi mainita myös käytettävissä olevan tiedon ja neuvonnan puutteen. Reseptien suunnittelu ja oikean seossuhteen selvittäminen tapahtuu toistaiseksi vielä ”yritä ja erehdy” -menetelmällä erillisruokintaoppeja soveltaen.

”Aperuokkijalla onkin äänetön lampola ja tyytyväiset eläimet.”

VALITSE APERUOKINTA JOS

Haluat vähentää ruokintatyön fyysistä kuormitusta ja rehun hukkaprosenttia

Konekantasi ja katraskokosi mahdollistavat koneinvestoinnin

Koneiden moitteeton toiminta voidaan varmistaa kaikissa sääolosuhteissa

Lampolassasi on tilavat ruokintakäytävät ja läpiajettavuus tai visiiripöydät ulkoseinillä

Rehut on varastoitu lähekkäin (rehukeskus) ja kuormausalueet ja ajoväylät ovat kantavia

Rehusi ovat hyvälaatuisia ja analyysi vähintään pääkarkearehusta

Haluat hyödyntää edullisia rehuosastoja ja sivutuotteita

Ruokinnan ja reseptien suunnittelu sujuu tai saat siihen asiantuntija-apua

Pääosa eläimistä on samassa tuotantovaiheessa tai täydennät apetta tarvittaessa

Haluat tasapainoisen, jatkuvan ruokinnan, tyytyväiset lampaat ja hyvät kasvutulokset

PROAGRIAN LAMMAS- JA VUOHITIIMI

sähköpostiosoitteet: etunimi.sukunimi@proagria.fi

UUSIMAA, PIRKANMAA, VARSINAIS-SUOMI, SATAKUNTA JA HÄME SEKÄ KYMENLAAKSO JA ETELÄ-KARJALA

E=Etelä-Karjala, H=Häme, K=Kymenlaakso, P=Pirkanmaa, U=Uusimaa

Tuotantoasiantuntijat

Kaie Ahlskog, p. 0400 731 811, *Marja Jalo-Ryynänen*, p. 040 572 8387
tallennukset ja todistukset: *Merja Hietamäki*, p. 050 345 5449

Talousasiantuntija

Etelä-Suomi: *Anna Turunen*, p. 040 595 7543

Investointipalvelun yhteyshenkilöt

Etelä-Suomi: *Osmo Piekari*, p. 040 709 2471 (H), *Jarmo Keskinen*, p. 0400 461 712 (U),
Alpo Jaakkola, p. 0400 943 227 (K), *Juha Tynkkynen*, p. 0400 358 667 (E-K),
Katri Myrsky, p. 050 518 4611 (P)

Länsi-Suomi: *Seppo Jokiniemi*, p. 050 66 471

Nurmentuotannon asiantuntijat

Etelä-Suomi: *Asko Laapas*, p. 040 721 9991 (E, K), *Markku Puttonen*, p. 040 709 2484 (H),
Outi Haalijoki, p. 0400 363 441 (H, U), *Tuomas Granni*, p. 0400 859 339 (H),
Esko Havumäki, p. 040 742 4981 (P), *Ritva Tolppa*, p. 0400 163 753 (P),
Tuula Kokkonen, p. 040 755 5480 (E), *Kari Siitarinen*, p. 040 135 0364 (E)
Länsi-Suomi: *Anu Ellä*, p. 040 180 1260, *Jarkko Storberg*, p. 0400 849 992

ETELÄ- JA POHJOIS-SAVO, POHJOIS-KARJALA

Tuotantoasiantuntijat

Sari Heltelä, ProAgria Etelä-Savo, PL 28, 51901 Juva, p. 040 593 7528,
Jarmo Piiparinen, p. 040 678 4212

Talousasiantuntijat

Etelä-Savo: *Vuokko Ahonen*, ProAgria Etelä-Savo, Mikkelin toimipaikka,
Mikonkatu 5, 50100 Mikkeli, p. 040 524 9945
Pohjois-Savo: *Tuomo Rissanen*, ProAgria Pohjois-Savo, PL 1096, Puijonkatu 14,
70111 Kuopio, p. 040 563 8749

ETELÄ- JA KESKI-POHJANMAA, KESKI-SUOMI, ÖSTERBOTTENS SVENSKA LANTBRUKSSÄLLSKAP

Tuotantoasiantuntijat

Sini Hakomäki, p. 043 8250 526, *Milla Alanco* p. 040 706 0558,
ProAgria Etelä-Pohjanmaa, Huhtalantie 2, 60220 Seinäjoki

Talousasiantuntijat

Keski-Pohjanmaa: *Heikki Ojala*, ProAgria Keski-Pohjanmaa, Ristirannankatu 1,
67100 Kokkola, p. 040 534 2166
Keski-Suomi: tulostanalyysi: *Irene Mäkinen*, p. 040 587 3245, Likvi ja elinkeino-
suunnitelma: *Hannu Laitinen*, p. 0400 321 907, ProAgria Keski-Suomi, Kauppakatu 19,
PL 112, 40101 Jyväskylä
Österbotten: *Tor-Erik Asplund*, ProAgria Österbottens Svenska Lantbrukssällskap ry,
Handelsplanaden 16 D, 65100 Vasa, p. 050 386 5922
Etelä-Pohjanmaa: *Marjut Viitasalo*, ProAgria Etelä-Pohjanmaa, Huhtalantie 2,
60220 Seinäjoki, p. 040 353 0227

OULU, KAINUU JA LAPPI

Tuotantoasiantuntijat

Heini Rautiola, ProAgria Oulu, Kauppuriinkatu 23, PL 106,
90101 Oulu, p. 045 657 8708, heini.rautiola@proagria.fi
Lapin alueella UÄ-mittauksia ja tiineystarkastuksia tekee myös *Johanna Alamikkotervo*
johanna.alamikkotervo@gmail.com, Vanhalantie 17, 95300 Tervola, p. 041 459 6657.

Talousasiantuntijat

Pohjois-Pohjanmaa: *Sari Isotalus*, ProAgria Oulu, Pappilantie 1, 85200 Alavieska,
p. 040 764 7904 (opintovapaalla)
Kainuu: *Tarja Poikela*, ProAgria Kainuu, Osmonkatu 9, 87100 Kajaani,
puh. 0400 386 274
Lappi: *Pekka Kummala*, ProAgria Lappi, Eteläranta 55, 96300 Rovaniemi,
p. 0400 260 103

ÅLAND

Ålands Hushållningssällskap, 22150 Jormala, p./tel 018 329 644 tai/eller
0457 526 7304, *Kerstin Lundberg*, kerstin.lundberg@landsbygd.ax
Föreningen Ålandsfåret r.f. (ahvenanmaanlammasta koskevat asiat)
Maija Häggblom, maija.h@maijas.ax
Ängo-bussövägen 288, 22630 Lumparland, p. 040 742 8967

*Kaikilla ei ole säännöllistä toimistopäivää,
varmimmin tavattavissa maanantaisin.*

”Keski- ja loppukesällä teuraskaritsoiden kasvatus luonnonlaitumilla edellyttää joko lisäruokintaa tai vähintään todella intensiivistä lohko-syöttöä ja laitumen seurantaa.”

Kesä laitumella

Laiduntaminen on luontaisinta lampaan hoitoa ja ruokintaa. Laiduntamalla voidaan hyödyntää alueita, jotka eivät sovellu peltoviljelyyn. Lisäksi laidunbiotoopit ovat arvokas osa monimuotoista maaseutua.

Teksti **Petri Leinonen**
Kuvat **Erkki Pöytäniemi**

Lannelaidun on nuorta, 5–10 senttiä korkeaa ruohoa, joka tarpeeksi sulavana riittää kasvavankin karitsan tarpeisiin. Laitumella on säänsuojaa auringon paahdetta ja rankkasadetta vastaan. Lampaat eivät voi loukata itseään kivikoissa tai rautaromussa eivätkä pedot tai koirat ahdistele lampaita. Myös loistilanne on sellainen, että karitsat eivät ruohon mukana saa haitallista loistartuntaa.

Peltolaidun

Lampaille optimaalinen peltolaidun perustetaan omalla siemenseoksellaan, jossa on matala- ja tuuheakasvuisia nurmikka- ja nataheiniä sekä valkoapilaa, kuivilla paikoilla myös keltamaitetta. Laidunkertoja ja hoitoniittoja yhdistelemällä pidetään kasvusto lampaiden kannalta optimivaiheessa. Alkukesällä nurmien kasvu on voimakasta ja osalta alasta on järkevää korjata yksi säilörehu- tai heinäsaato, jolloin laidunnettavissa oleva pinta-ala lisääntyy loppukesäksi.

Varsinkin kevätkaritsoivissa kat-

raissa laiduntarve lisääntyy loppukesäksi. Tällöin yksivuotiset viljelylaitumet tulevat tarpeeseen. Sopiva seos viljaa, ruisvirnaa ja italian raiheinää täydentää kasvurytmiltään monivuotisia laitumia. Yksivuotisia voi laiduntaa myös huonommissa oloissa, jolloin monivuotista nurmea voidaan säästää laiduneläinten aiheuttamalta rasitukselta.

Luonnonlaidun

Lammas kykenee laiduntamalla hyödyntämään myös alueita, joilla normaali viljely ei ole mahdollista. Luonnonlaitumien laidunnus ylläpitää arvokkaita perinnebiotooppeja. Tuki-politiikan ansiosta maisemanhoito on monilla tiloilla myös tärkeä toimeentulon lähde.

Luonnonlaitumien tuotto vaihtelee voimakkaasti rehevyydestä riippuen. Useimmiten niiden rehuntuottokyky on kuitenkin vähäinen ja voimakkaasti alkukesäpaineinen. Keski- ja loppukesällä teuraskaritsoiden kasvatus luonnonlaitumilla edellyttää joko lisäruokintaa tai vähintään todella intensiivistä lohkosyöttöä ja

laitumen seurantaa. Monissa ympäristökorvaussopimuksissa lisärehuvientä laitumelle on rajoitettu, joten ne soveltuvat parhaiten joutilasuuhiin laitumiksi.

Luonnonlaitumien tuotantokykyä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota kasvilajikoostumukseen. Monesti runsaan näköinen alue on lampaan näkökulmasta täydellistä erämaata: saroja, kastikoita ja lauhoja lammas syö vasta äärimmäisessä pakossa, kun taas esimerkiksi nautojen karttama ruokohelpi maistaa lampaille erinomaisesti.

Jotta sähköaita toimii, langan alusta on riitettävä matalaksi, ettei lanka koske ruohoihin.

Lohkoa, eläinten siirtoa ja loisia

Eläinten pitäminen samalla loholla koko kesän soveltuu vain luonnonlaidunalueiden hoitoon joutilasuuilla. Alkukesällä voimakkaan kasvun aikaan rehua on liikaa, osa ehtii vanheta ennen syöttämistä. Loppukesällä jäljellä on vain ruokinnallisesti heikkoarvoista vanhempaa heinää.

Lohkojen lyhytaikainen laidunnus tai isompien lohkojen kaistasyöttö tarjoaa mahdollisuuden tehostaa laiduntamista. Tarvittaessa ylimääräinen kasvu niitetään maahan, jolloin jälkikasvu on sulavaa ja maittavaa rehua.

Lampaiden sisäloiset tarttuvat laitumelta. Aikuiset lampaat ovat poikkeuksetta saaneet loistartunnan ja levittävät loismunia ulosteessa. Ulostetun madonmunan itäminen infektiiviseksi toukaksi kestää muutaman viikon, jonka jälkeen (olosuhteista riippuen) loistoukka voi rehun mukana tartuttaa laiduntavan eläimen. Erityisesti pienet karitsat ovat herkkiä loisille, paha loistartunta saattaa jopa tappaa karitsan, lieväkin tartunta heikentää kasvua.

Tärkeintä laidunhygieniassa on puhdas ”tervetulolaidun”. Kevään ensilaidun karitsaille pitäisi olla lohko, jota ei ole laidunnettu edellisenä kesänä, tai ei ainakaan enää syksyllä.

Kesällä nyrkkisääntönä voi pitää maksimissaan kolmen viikon laiduntamista per lohko sekä vähintään kolmen viikon väliä eri laiduntamiskertojen välillä. Näin samalla laiduntamiskerralla ulostetut loismunat eivät ehdi kehittyä infektiiviseen vaiheeseen ja toisaalta edellisen laidunnuskerran loiset ovat ehtineet jo kuolla.

Pysyvillä, koko kesän käytössä olevilla laitumilla olisi hyvä pyrkiä ohjaamaan lampaiden märehäytymis- ja lepoalueet vuosittain eri osiin laidunta, esimerkiksi juottopisteen ja suolakiven sijoittelulla.

Sähköaita soveltuu lampaille

Laidunaita voi olla joko pysyvä verkkoaita tai siirrettävä sähköaita. Pysyvä verkko on työläs pystyttää, mutta hyvin hyvästä verkosta tehtynä toimii vuosia. Verkkoja on monenlaatuista, kannattaa kysellä kollegoilta, mihin merkkiin ja malliin rahansa laittaa. Aidan kestoa parantaa, jos sisäpuolelle virittää yhden sähkölangan estämään aitaan nojailua.

Sähköaita on edullinen ja nopea rakentaa, 2–3 lankaa riittää hyvin lampaille. Lammas pyrkii aidasta läpi aina alapuolelta; alimman langan tulee olla noin 20 cm korkeudella. Jotta aita toimisi, on langan alusta niitettävä matalaksi, ettei lanka koske ruohoihin.

Eläinten kuljetukseen tarkoitettu kärry on välttämätön, kun kuljetetaan eläimiä laidunpaikkojen välillä.

Kuva: Asko Veteläinen

Maisemanhoidosta on hyötyä meille kaikille

Maisemanhoito tarjoaa loistavan mahdollisuuden huolehtia maatalousluonnon monimuotoisuudesta ja siitä voi saada elinkeinonkin. Luonto ja sen eliöstö monipuolistuu ja lampuri saa lisätuloja tehdystä työstä.

TILA KERTOO

Otto Makkonen
Vaahermäen tila
Savonlinna

Jos edellinen herättää kiinnostusta ja tuntuu siltä, että itsellä olisi halua lähteä tekemään tämän kaltaista työtä, niin aluksi tulee kartoittaa mahdolliset kohteet. Tähän kannattaa käyttää ulkopuolista apua. Hyviä yhteistyökumppaneita löytyy Maa- ja kotitalousnaisista sekä Neuvo 2020 -neuvoista. Rohkeasti vaan ottamaan yhteyttä ja suunnittelemaan kohteiden kartoitusta.

Monesti kohteet löytyvät aivan maatilan välittömästä läheisyydestä. Kohteiden löydyttyä alkaa maisemanhoitosuunnitelmien tekeminen. Tähänkin saa erinomaista apua edellämainituilta tahoilta. Lisäksi kannattaa jututtaa toisia lampureita, jotka ovat perehtyneet ja hoitaneet kohteita aikaisemmin. Heiltä saa varmasti hyviä neuvoja siitä, mitä tulee tehdä ja ottaa huomioon. Arvokkaita ovat myös neuvot asioista, joita tulee välttää.

Omia kokemuksia

Tilallemme ensimmäiset sopimukset tehtiin joskus 1990-luvulla. Tämä oli hyvin pienimuotoista vuoteen 2005, jolloin teimme sukupolvenvaihdon. Oli syytä tehdä pitempiaikaisia suunnitelmia ja maisemanhoito tuntui sopivan hyvin lampaiden kasvatuksen rinnalle. Metsähallituksesta löytyi sopiva yhteistyökumppani ja olemme toimineet Linnansaaren kansallispuiston alueella vuodesta 2006 alkaen.

Hoidettavien alueiden pinta-alat ovat vuosien aikana kasvaneet maltillisesti sitä mukaa kun on opittu maisemanhoidon saloja.

Alkuun oli yllätys miten paljon työtä maisemanhoito vaatii. Kohteiden alkuraivauksessa oli työtä ennakoitua enemmän. Lisäksi hoitokäynteillä lampaiden löytäminen aiheutti haasteita. Ajan myötä työnteko ja maisemanhoidonsuunnittelu ovat helpottuneet. Vuosien kuluessa on ollut palkitsevaa nähdä, kuinka luontomaisema muuttuu eläväiseksi omien valintojen ja tehdyn työn seurauksena.

”Vuosien kuluessa on ollut palkitsevaa nähdä, kuinka luontomaisema muuttuu eläväiseksi omien valintojen ja tehdyn työn seurauksena.”

Paimenkoira voi säästää työaikaa

Koulutettu paimenkoira voi parhailaan olla kustannustehokas investointi lammastilalle, joka haluaa panostaa eläinten tarkkailuun sekä laadukkaaseen käsittelyyn.

Minna Eronen, lampuri ja koirakouluttaja, Farmirekku

Suomessa yleisimmät eläinten käsittelyyn käytety koirarodut ovat border collie ja working kelpie. Molemmat ovat kokoavia paimenkoiria, eli perusominaisuuksiin kuuluu kyky koota, hallita ja kuljettaa eläimiä kohti ohjaajaa.

Kumpikin soveltuu lammas- ja vuohitiloille. Roduissa on yksilöitä, jotka oppivat itse onnistumisten ja erehtymisten kautta rutiinitöihin. On kuitenkin tärkeää, että paimenkoira rotuun katsomatta peruskoulutettaisiin paimennustehtäviin, joista sen oletetaan selviävän tilalla, olivat ne rutiineja tai kausiluonteisia.

Suomen Paimenkoirayhdistys ry pitää yllä työlinjaisten bordercollieiden ja working kelpieiden rekisteriä. Spky:llä on käytössä mittari, paimennuksen perusrata, jonka suoritettuaan koiralla on mahdollista päästä jalostusrekisteriin. Perusrata testaa koiran luontaiset paimennusominaisuudet. Perusradan lisäksi koiran tulee olla tutkitusti terve.

Paimenkoirayhdistyksen pentuvälityksestä voi kysellä sopivaa pentua. Välityksessä on toisinaan myös aikuisia eri tasoille koulutettuja koiria myynnissä.

Koulutetun koiran ostaminen on hyvä vaihtoehto, jos ei ole osaamista pennun kouluttamiseen, tai aikaa perehtyä siihen. Toisaalta toisen ihmisen kouluttaman koiraa ei automaattisesti siirry kuin työkalu tilalta toiselle. Uuden omistajan on tehtävä töitä oppiakseen käyttämään koiraa.

Paimenkoiraa hankkiessa kannattaa lähteä liikkeelle hyvissä ajoin. Tila, joka on vasta hankkimassa eläimiä, voi hyvin hankkia pennun mukaan kasvamaan, mutta pentua ei sovi unohtaa laajentamisen keskellä. Sopivaa koiraa kannattaa hakea jonkin aikaa, sillä mikään ei vie voimia kuin epäonnistunut eläinhankinta.

Hyvä perussääntö on: osta aina rekisteröity koiraa. Taustat tulee olla tiedossa niin emän kuin isänkin puolelta. Eläin kannattaa hankkia luotettavalta kasvattajalta/taholta, joka kantaa vastuun myymästään eläimestä. Se tarkoittaa, että kasvattajalla on valmiudet auttaa ongelmatilanteissa koiran terveydessä tai koulutuksessa.

Mihin kaikkeen koulutettua koiraa voidaan käyttää?

Sisäruokintakausi on Suomessa pitkä. Tilan käsityövaltaisuus tai koneistus eivät sulje pois koiran käyttömahdollisuuksia.

Kuivituksen ajaksi koiran voi opettaa siirtämään eläimet pois tieltä. Ruokinnassa koiraa voi auttaa ajaen päät pois pöydästä, että siihen mahtuu jakamaan rehua. Vielä enemmän apua on, jos ruokinnassa joudutaan menemään karsinaan sisälle ja toimimaan eläinten seassa. Napakka koiraa pystyy raivaamaan hoitajalle tilaa, että tämä pääsee jakamaan rehut jäämättä eläinten tallomaksi.

Eläintensiirroissa koirasta on suurin apu. Ei tarvita viljasankkoja, väkijoukkoja tai parisuhdetta koittelevia riitoja.

Viimeistään laidunkaudella koulutetun koiran apu konkretisoituu. Koiran avulla voidaan parhaimmillaan tehostaa laidunkierroja ja laiduntaa alueita joille eläinten kuljetus muuten olisi vaikeaa. Väärälle lohkolle karanneet eläimet saadaan minuuteissa kerättyä pois ja parhaimmillaan hyvällä koiralla voidaan laiduntaa alueita, jossa ei käytetä aitoja lainkaan.

Koiraa voi käyttää apuna myös madotuksissa, punnituksissa, vieroituksessa ja kerinnöissä. Koiraa auttaa eläinten keruussa sekä karsina- tai rännityössä. Jos koiraa painaa eläimiä ränniin, yksi käänsipari vapautuu muuhun.

Kuvassa laidunnetaan aitaamattomalla alueella. Paimenena on Hanne Virtanen, koiraa on Heili.

Kuva: Minna Eronen

Laumanvartijakoirat lammastilan apuna

Koirien käyttö petovahinkojen ennaltaehkäisyyn lammastiloilla on lisääntynyt viimeisen vuosikymmenen aikana samassa tahdissa susien lisääntymisen kanssa.

TILA
KERTOO

Teksti ja kuva **Lauri Leinonen**
Lampuri, Leinosen lammastila
Loimaa

Meillä on keskimäärin neljä koiraa; muremmano abruzzese, keskiaasiankoira ja kaukasiankoira. Ensimmäiset ovat vanhuuttanut jo kuolleet ja uusia pentuja on työssä oppimassa vanhempien koirien mukana.

Ihmisen ei niitä tarvitse tehtäviinsä opastaa, mutta käytöstapoja ihmisten kanssa toimimisen suhteen pitää opettaa. Toisin kuin esimerkiksi border collieilla, näillä ei juurikaan ole miellyttämishalua, vaan ne toimivat itsenäisesti omien vartioimisviettien ohjaamina.

Laumanvartijat tarvitsevat terveysinä pysyäkseen paljon tilaa ja kunnollisen aitausten, esimerkiksi toimiva susiaita yleensä riittää. Meillä eivät sudet ole toistaiseksi onnistuneet lampaita tappamaan, vaikka

niitä tilan välittömässä läheisyydessä laumoittain useasti liikkuukin ja koirien haukuntatyylistä erottaa milloin sudet ovat lähellä.

Laumanvartijakoirien myötä elämäntapa muuttui täysin. Nyt me asume ikäänkuin keskitysleirillä, sähköaitojen ja porttien takana, jolloin liikkuminen hankaloituu huomattavasti. Toisaalta eipä pihalle eksy turhia kauhustelijoita, varkaista puhumattakaan. Eikä mitään ovia tarvitse pitää lukossa eli onhan siinä puolensa!

Meillä tilusrakenne ja peltojen sijainti mahdollistavat vartioivien koirien käytön. 7-lankaista, 140 cm korkeaa susiaitaa on kaksi kilometriä, ja sen sisällä on 20 hehtaaria laidunta sekä talouskeskus. Isoilla tiloilla hajasijoitettujen laiduntien aitaaminen niin, että koirat pysyvät lohkoilla, on hankalaa.

Pelkän lammaverkon sisäpuolella eivät laumanvartijat välttämättä pysy, eivätkä sudet ulkopuolella.

Lisäksi aidan pitää olla sellainen, etteivät jokamiehen oikeuksilla luonnossa liikkuvat ihmiset vahingossakaan pääse laitumelle, jossa laumanvartijakoirat ovat töissä. Näiden koirien hyödyntäminen on siis tilakohtainen juttu, meille ne sopivat hyvin ja ovat toimineet odotusten mukaisesti.

”Näiden koirien hyödyntäminen on siis tilakohtainen juttu, meille ne sopivat hyvin ja ovat toimineet odotusten mukaisesti.”

Astutukseen valmistautuminen, karitsointi ja vieroitus

Astutusryhmiä kootessa uuhilta tarkistetaan utareet, hampaat, ja jalat, päseiltä hampaat, jalat ja kivekset.

Sini Hakomäki

Lammastalouden asiantuntija
ProAgria Etelä-Pohjanmaa

Utareista ei saisi löytyä kyhmyjä. Kyhmyt ovat merkki aikaisemmasta utaretulehduksesta ja aiheuttavat maitotuotoksen alenemaa, jopa utarelohkon ”pimenemistä” eli maitoa ei erity ollenkaan tai se ei tule ulos. Tällaiset uuhet laiteetaan poistoon.

Pässin kohdalla astutukseen valmistaudutaan tarkastamalla kivekset, hampaat ja jalat. Kuntoluokka tulisi olla hyvä, että pässi jaksaa hoitaa tehtävänsä.

Kunnostusruokinta tehdään hyvisä ajoin ennen astutusta. Laihat lihoetaan, lihavat laihdutetaan.

Astutuskauden kesto on hyvä miettiä etukäteen. Uuhen kiimakierto on keskimäärin 17 vrk. Rajaamalla astutuskausi, rajataan myös karitsointikausi. Astutusvaljaita käytettäessä voidaan seurata ja kirjata astutut uuhet.

Karitsoiden vieroitusajankohta riippuu monesta asiasta. Pässikaritsoiden vieroitus tulee tehdä riittävän ajoissa n. 2–3 kk iässä, ennen

sukukypsyyden saavuttamista. Tärkeintä kuitenkin on, että karitsa on kehittynyt märehitijäksi ja sen paino on noussut noin 10 kg syntymäpainoonsa verrattuna.

Kuntoluokitus

Uuhet kuntoluokitetaan ennen astutuskauden alkua, tiineyden puolivälissä ja karitsoiden vieroituksen yhteydessä. Kuntoluokan tulisi olla n. 3–3,5. Tasainen kuntoluokka läpi vuoden on hyvä tavoite. Kuntoluokitus on hyvä tehdä uuhille myös vieroituksen ja kerinnän yhteydessä.

Kuntoluokkia on hyvä seurata pitkän vuotta, samalla harjaantuu itsekin luokitusten tekemisessä. Kun karsinassa käydään esimerkiksi levittelemässä kuivikkeita, samalla tunnustellaan eläinten kuntoluokkaa, lantion etupuolelta viimeisten kylkiluiden takaa, tunnustelemalla oka- ja poikkihaarakkeiden pyöreyttä ja terävyyttä ja arvioimalla rasvan määrää. Kuntoluokitus on hyvä apuväline ruokinnan onnistumisen seuraamisessa.

Loistorjunta

Keväällä karitsoinnin jälkeen otetaan uuhista papananäytteet. Papananäytetulosten perusteella uuhet tarvittaessa loislääkitään. Laiduntavista karitsoista kannattaa ottaa myös näytteitä. Karitsoiden kasvua seurataan laitumella säännöllisin punnituksin.

Jos karitsoiden kasvu hidastuu, on syytä ottaa papananäyte ja toimia tulosten mukaan.

Loislääkintä tulisi tehdä aina suunnitellusti; oikeaan aikaan ja näytteiden perusteella. Rutiininomaista loislääkitystä on syytä välttää. Hyvällä laidunkierrolla, tuotosvaiheen mukaisella ruokinnalla, karanteenikäytännöillä ja suunnitellulla lääkkeiden käytöllä saavutetaan parhaat tulokset loistorjunnassa.

Kerintä ja sorkkien hoito

Kerintä kaksi kertaa vuodessa edistää eläinten hyvinvointia ja kerityn villan laatu on parempi. Eläinsuojelulain mukaan lampaat on kerittävä vähintään kerran vuodessa. Pääsääntöisesti sopiva aika kerinnälle on ennen laitumelle laskua ja sisälle otettaessa. Samalla tarkistetaan sorkat ja leikataan ne tarvittaessa. Sorkat kannattaa tarkistaa ja leikata muulloinkin, mikäli siihen on tarvetta. Jos eläin esimerkiksi ontuu, syy voi löytyä sorkasta.

Uuhet tulisi keriä ennen karitsointia. Lammasta ei pidä keriä istuvassa asennossa enää lopputiineydessä. Keritty uuhi syö paremmin, karsinassa on tilaa enemmän ja karitsointi on hygieenisempää. Lämpötila on huomioitava kerintää miettiessä. Kovilla pakkasilla lampaita ei tule keriä, mikäli lampola ei ole lämmin. Keritty lammas palelee noin 5–10 pakkasasteessa. Jos karitsointi osuu kylmään jaksoon, uuhilta voi keriä vatsan alustaa, takajalkoja ja takapuolta; näin karitsat löytävät helpommin nisän.

Kerityt villat lajitellaan laadun mukaan. Heikkolaatuiset ja roskaiset villat hävitetään, yleensä mahanalusvillat ja takajalkojen villat ovat jatkojalostukseen kelpaamattomia; likaista, roskaista ja liika lyhyttä (alle 5 cm). Parhaat villat pakataan kuivana papeisiin säkkeihin tai muuten hengittäviin pakkauksiin esimerkiksi suursäkkiin tai pahvilaatikoon ja lähetetään kehräämölle. Kehräämö voi joko ostaa villan tai jatkojalostaa niistä lankaa, karstalevyä tms. rahtityönä lampurille.

Kuva: Sini Hakomäki

Sorkkien hoidosta on huolehdittava säännöllisesti, ne voivat usein olla myös syy ontumiseen.

Kuntoluokitukseen kannattaa harjaannuttaa molemmat kädet, niin se sujuu joutuisasti uuhien häiriintymättä. Käsi kannattaa kalibroida kuntoluokkaan 3, jolloin eläinten vertailu helpottuu.

Kuva: Eero Rautainen, Lammasmaailma

Ajoitus ratkaisee – työkaluja uuhien riittävän ruokinnan seuraamiseen ja varmistamiseen

Neljän päivän ikäisten karitsojen määrä astutettua uuhia kohden kertoo paljon ruokinnan, hoidon ja olosuhteiden onnistumisesta.

Lammaslääkäri, Lammasmaailma Oy

Neljän päivän ikäisten karitsoiden määrä astutettua uuhia kohti on lahjomaton ja vertailukelpoinen luku kuvaamaan karitsatuotosta. Kyseessä on ilmiselvä ”indeksi”, joka merkittävältä osin kuvaa ruokinnan onnistumista niin astutuskaudella kuin alku- ja loppu-tiineyden aikana. Ruokinnan lisäksi tulos kertoo eläinten hoidon ja olosuhteiden onnistumisesta, ja tietysti pässin kyvystä tiineyttää. Luvun ainoa huono puoli on, että se on tyyppinen lopputulosta kuvaava mittari, jota voi hyödyntää vasta tulevissa tiineyksissä, ei tuotannonohjauksessa.

Kuntoluokitus

Uuhien kuntoluokitus on esimerkki työkalusta, jolla voi varmistaa ruokinnan onnistumista ja haluttua karitsatuotosta jo silloin, kun tulosta vasta tehdään. Tuotantovaiheen mukainen ruokinta tarjoaa runsaasti hyviä käy-

täntöjä, joita noudattamalla uuhien kuntoluokat ja tuotannon kannattavuus on mahdollista säilyttää hyvinä läpi tuotantokierron eri vaiheiden kunnostuksesta vieroitukseen.

Kuntoluokitus on ajoitettava oikein, koska esimerkiksi kuntoluokan nostaminen puolikkaalla luokalla vie 3–4 viikkoa. Jos halutaan ruokinnan osalta varmistaa, että uuhet tiinehtyvät hyvin ja istukat kehittyvät normaalisti, pitää kuntoluokitus aloittaa viimeistään kuusi viikkoa ennen astutusta, mieluiten jo vieroituksesta. Jos halutaan varmistaa myös karitsoiden hyvät syntymäpainot, ternimaidon hyvä laatu ja uuhien riittävää imetyskykyä, pitää uuhet kuntoluokitaa viimeistään 6–8 viikkoa ennen karitsointien alkua. Hyvä tapa olisi kuntoluokitaa uuhia säännöllisesti 3–6 viikon välein (aikavälillä 2 kk ennen astutusta–2 kk karitsoinnin jälkeen).

Ruokintaryhmät

Kun uuhimäärä kasvaa, ruokinnan

tarkkuus edellyttää uuhien jakamista ruokintaryhmiin. Ryhmittely helpottaa rehunkulutuksen ja terveyden tarkkailua. Yhtenä perusteena on juuri kuntoluokitus. Ryhmittely voi kuitenkin perustua myös eläinten ikään ja painoon sekä sikiömääriin. Sikiölaskenta on ajoitettava tiineyden 50–70 vuorokauteen. Tieto sikiömääristä ja tiineyksien kestosta helpottaa karitsointien valvontaa. Ruokinnan näkökulmasta oleellisinta on karsia tyhjät uuhet ja tunnistaa kolmea tai useampaa sikiötä kantavat uuhet. Samanlaista ruokintaa tarvitsevat uuhet ryhmitellään samoihin ryhmiin, ja kuntoluokkia seurataan. Erityistä huomiota vaativat uuhet päätyvät ”tarkkailuryhmään”.

Energia-aineenvaihdunnan mittari Kaikkein tarkinta ruokintaa tarvitaan monisikiötiineyksissä viimeisten 4–6 viikon aikana. Sikiöiden kasvusta taapautuu tuolloin 75 prosenttia. Samalla kun emän energia- ja valkuaisstarve kasvavat voimakkaasti, sen kyky lisätä kuiva-aineen syöntiä heikkenee mm.

pötsin tilanpuutteen vuoksi. Haasteseen on ennalta varauduttava ruokintaohjelmalla, jossa rehuanalyysieihin perustuvaa ruokintaa täydennetään eläimen tarpeiden mukaisesti. Rehun koostumuksen lisäksi huomiota on kiinnitettävä ”tukitoimintoihin” – kuten oikeanlaisiin rehunjakokäytäntöihin ja vedenannosteluun.

Jos rehun energiasisältö ei täytä

lopputiineen uuhien tarpeita, se alkaa kuluttaa rasvavarastojaan. Vaikka tällainen riittämättömästi ruokittu uuhi ei sairastuisikaan tiineysmyrkytykseen, energiavajeella voi olla haitallisia vaikutuksia jälkikasvun tulevaisuuteen. Lopputiineen uuhien aliravitsemus näkyy kuntoluokan putoamista nopeammin veren ketoaineiden nousuna, jota on mahdollista mitata seerumista.

Ketoaineiden määrälle on maailmalla asetettu raja-arvoja, joiden ylittyessä tilanteeseen voi ja pitää puuttua uuhien ja karitsoiden terveyden varmistamiseksi. Lammasmaailma alkaa tänä keväänä seurata suomalaisille lampaille soveltuvia seerumin ketoaineiden raja-arvoja; tavoitteena korkeatuottoisten uuhien riittävän energiansaannin turvaaminen.

Lampaan jalostus tuotantosuuntana

TILA KERTOO

Teksti ja kuva **Sarita Mikkonen**
Suosaaren texel
Kangasniemi

Meidän tila on erikoistunut texel-rotuisten lampaiden jalostamiseen. Tilamme peltopinta-ala rajoittaa eläinmäärän ja emme pystyisi tuottamaan tehokkaasti karitsanlihaa. Näin jalostaminen on valikoitunut meidän jutuksi niin paljon, että siitä on tullut työ ja harrastus, intohimo.

Omassa jalostustavoitteessamme pyrimme parantamaan sikiävyyttä, lihakkuutta, terveyttä ja taloudellisempaa kokoa. Eläinaineksen ominaisuuksien seuraaminen ja parantaminen on mielenkiintoista. Sukulaisuusasteet pyritään pitämään matalalla ja ko-keilemme paljon eri sukuisia nuoria päsejä, joista parhaat saavat jatkaa muutaman vuoden. Keinosiemennys on myös meidän juttu, sillä päästy isoja askelia eteenpäin. Jalostuksella aikaan saadut muutokset ovat pysyviä.

DE. Jermu on edesmennyt isäpässsi, jonka jälkeläiset jatkavat hyvää tulosta.

KEINOSIEMENNYS

Keinosiemennys sopii monille tiloille. Voit käydä tilasiemennyskurssin ja suorittaa näyttötutkinnon, näin saat siementää itse omia uuhia tai voit ostaa koko palvelun pässi-asemalta HH Embryo Oy:ltä. Tällöin tilan tehtäväksi jää vain uuhien valmiiksi laittaminen. Siementäminen on helppoa ja mukavaa, mutta tarkkaa puuhaa. Siemennyksellä voit mahdollistaa täysin uutta huippuainesta omaan katraaseesi.

Eläinaineksen laatuun kannattaa satsata!

Lampaanjalostuksessa tavoitteena on parantaa eläinainesta valinnan avulla. Jalostustavoitteiden pitkän aikajänteen laadinnassa painottuu taloudellisuus. Myös geenipoolin säilytysnäkökulma on tärkeä.

Kaie Ahlskog
ProAgria Etelä-Suomi

Eläinten perimä on tallentunut solujen tumissa sijaitsevaan DNA:n, joka puolestaan on sioutunut kromosomeihin. Lampaalla on 54 kromosomia. Vanhemmat siirtävät sattumanvaraisesti määräytyvän puolikkaan perimästään jälkeläisilleen. Uuden yksilön perimä eli genotyyppi muodostuu hedelmöityksessä vanhempien kromosominpuolikkaiden yhtyessä vastinpareihinsa. Fenotyyppin eli ilmiön muodostumiseen vaikuttavat genotyyppin lisäksi ympäristötekijät.

Jalostuksessa tavoitellaan perinnöllistä edistymistä

Jalostuksen tarkoituksena on parantaa eläinten perinnöllistä tasoa eli saavuttaa perinnöllistä edistymistä. Sen vaikutus on pysyvä. Edellytyksenä on yksilöiden välinen perinnöllinen muuntelu eli varianssi. Perinnöllistä edistymistä syntyy valittaessa seuraavan sukupolven vanhemmiksi keski-vertoa parempia eläimiä.

Tavoitteet pitkällä tähtäimellä

Jalostustavoitteet asetetaan pitkälle aikavälille ja työtä tehdään pitkäjänteisesti. Jalostusohjelma muodostuu jalostustavoitteiden määrittelystä, eläinten arvostelusta ja ankarasta valinnasta.

Lampaanjalostuksen yleistavoitteet ovat taloudellisen kannattavuuden lisääminen, eläinten hyvinvoinnin ja terveyden parantaminen sekä riittävän geneettisen muuntelun säilyttäminen.

Jalostettavat ominaisuudet ovat kasvukyky, ruhon laatu, lihaksikkuus, hedelmällisyys, karitsatuotos, kiimakauden pituus ja kyky tiinehtyä, karitsoiden elinvoimaisuus, emo-ominaisuudet, maitotuotos, kestävyys ja

Kuva: Silja Alamikotervo

”Perinnöllistä edistymistä syntyy valittaessa seuraavan sukupolven vanhemmiksi keski-vertoa parempia eläimiä.”

rehuhyötysuhde, tautien vastustuskyky, rakenne, villan laatu ja väri sekä villantuotanto- ja turkisominaisuudet.

Jalostuskriteereiksi ei kannata valita liikaa ominaisuuksia, jotta saavutettaisiin perinnöllistä edistymistä. Taloudellisesti tärkeiden ominaisuuksien merkitys korostuu, minkä vuoksi

ominaisuuksia painotetaan siten, että saavutetaan euromääräisesti suurin kokonaisedistymisen. Lisäksi voidaan asettaa karsintarajoja tärkeille ominaisuuksille, esimerkiksi sarvellisuudelle.

Tilakohtaisten jalostustavoitteiden asettamisessa tärkeää on uuhien vahvuuksien ja heikkouksien tunteminen.

Lampaan periytyvyysasteita

Sikiävyys	0,1
Kolmosten syntymäpaino	0,18–0,29
Karitsoiden vieroituspaino	0,28
120 päivän paino	0,38
Selkälihaksen pinta-ala	0,49
Lihakkuusmittaukset ultraäänellä	0,39–0,46
EläväEUROP-arvostelu	0,27
Maidontuotanto	0,1
Villan hienous	0,56
Villan tasaisuus	0,11
Villan pituus	0,67
Turkiksen kiilto	0,21
Kiharatiheys	0,49
Villan pituus	0,66
Kuidun läpimitta	0,47
Puhtaan villan paino	0,42

Periytyvyysasteella (h^2) tarkoitetaan perimän osuuden vaikutusta ilmiäsuun. Periytyvyysaste 1,0 tarkoittaa, että ominaisuus on kokonaan perimän ja 0,0 tyystin ympäristön ohjaama. Ulkomuoto-ominaisuuksilla on tuotanto-ominaisuuksia korkeampi periytyvyysaste.

Vaikuttavia tekijöitä ovat rotu, rehut, rakennukset, tuotantosuoja ja malli sekä myyntitavoitteet.

Viisaita jalostusvalintoja

Hyvärakenteinen lammas on kestävä ja taloudellinen tuotantoeläin. Lisäksi valinnassa huomioidaan vanhempien suvut, tuotokset ja indeksit sekä emominaisuudet, villa tai turkisominaisuudet, sikiävyys ja lihakkuus. Karitsoilla huomioidaan kasvu, lihakkuus, indeksit, rakenne, väri, villa- tai turkisominaisuudet, sukuelinten oikea rakenne, hampaat sekä jalat.

Lihantuotanto-ominaisuuksien jalostamisessa keskitytään lihakkuuden parantamiseen, kasvukyvyn kehittämiseen ja rasvaisuuden seurantaan. Ilman eläinten arvostelua, mittauksia ja punnituksia sekä niistä johdettuja BLUP-indeksejä ei päästä selville yksilöiden perinnöllisestä tasosta.

Lihakkuutta kuvaavat ruhon lihaluuhde, lihasten koko ja muoto sekä lihan määrä ja lihakkuusprosentti. Lihakkuutta arvioidaan elopainon, ultraäänimittausten ja ruhon muotoa kuvaavan eläväEUROP-arvostelun avulla.

Villaominaisuuksien geneettinen

parantaminen ei ole kannattavaa ellei villaa jatkojalosteta. Raaka-aineen on oltava tasalaatuista, jotta kehrättyjen lankojen laatu olisi korkea. Tämä edellyttää määrätietoista eläinjalostusta.

Suomenlampaan villan laatuominaisuudet näyttävät periytyvän melko hyvin, lukuun ottamatta kiiltoa ja tasaisuutta. Mitä kiharampaa villa on, sitä lyhyempää, mutta myös tiheämpää se on.

Pässeillä ja uuhilla on tehtävä

Pässejä uusimalla päästään jalostuksessa eteenpäin suuren jälkeläismäärän vuoksi nopeimmin. Pässit voivat kompensoida uuhien heikkouksia. Pässin viimeksi laskettu perinnöllistä tasoa kuvaava BLUP-indeksi on tärkeä. Valintatilanteessa tarkastellaan pässin rakennetta, luonnetta ja minkä kokoisessa vuounessa se on syntynyt.

Uuhi on keskiössä lihantuotanto-ominaisuuksien jalostuksessa. Hyvä uuhi kykenee tuottamaan runsaasti nopeakasvuista karitsoja ja huolehti- maan niistä itsenäisesti. Karitsoinnit sujuvat helposti ja eloonjäämisprosentti on korkea. Uuhivalinnoissa kannattaa suosia hyviä emoja.

Uuhet karsiutuvat yleisimmin huo-

non tuotoksen, karitsamäärän, emominaisuuksien, indeksien, korkean iän, utarevian, luonteen, sairauksien ja tapaturmien, esimerkiksi emättimen esiinluiskahduksen vuoksi. Karsivia tekijöitä voivat olla myös epämuodostumat karitsoilla.

Sukusiitos ja lisääntyminen

Parituksia suunniteltaessa tulee välttää sukusiitosta. Sukulaisuusien perusteella laskettava sukusiitosaste kuvaa sitä todennäköisyyttä, että eläimen geeniparit ovat alkuperältään samoja. Kunkin rodun geenipoolin laajuus vaikuttaa suositeltavaan enimmäissukusiitosprosenttiin. Lisäksi valinnossa huomioidaan pässilinjat ja pyritään etenemään järjestyksessä. Pässilinjat merkitään suomenlampaalla numeroilla, muilla roduilla kirjaimilla. Tuotosseurannassa linja kirjataan nimen eteen.

Lampaat lisääntyvät pääsääntöisesti luonnollisesti. Keinosiemennys on nousussa ja sitä on mahdollista käyttää. Siemennystekniikkana käytetään emätinsiemennyksiä pakastet- tai tuorespermalla omatoimisesti (tutkinnon suorittaneena) tai seminolo-

KÄÄNNÄ

Jalostusympyrä

Lyhyellä sukupolvien välisellä ajalla voidaan nopeuttaa perinnöllistä edistymistä.

”Heteroosi ilmenee sitä suurempana, mitä etäisempiä rotuja risteytetään keskenään.”

gien avulla. Keinosiemennyksellä voi vauhdittaa perinnöllistä edistymistä ja geenipoolin laajentamista, samalla eläintauteja välttämällä.

Keinosiemennyksen lisäksi myös genomijalostus tekee tuloaan lammassektorille. Genomisessa valinnassa lampaan ja vuohen jalostusarvo selvitetään DNA:n avulla ja jalostuseläinvalinnat perustuvat genotyyppiin. Genomijalostus ei ole vielä käytössä lampailla Suomessa.

Risteytystuotantoa suunnitelmallisesti

Risteytystuotannossa kaksi tai kolme eri rotua yhdistetään toisiinsa ihan-teellisten tuotantoeläinten aikaansaamiseksi ja erilaisten geenien kohtaa-

misesta syntyvän risteytyselinvoiman eli heteroosin aikaansaamiseksi. Heteroosi ilmenee sitä suurempana, mitä etäisempiä rotuja risteytetään keskenään. Heteroosi on korkeimmillaan ensimmäisen polven risteytyksissä.

F1-uuheksi kutsutaan uuhta, joka on syntynyt ensimmäisessä risteytyspolvessa esimerkiksi suomenlampaan ja dorsetin risteytyksenä. Terminaalirodulla tarkoitetaan teuraskaritojen isärotuja. F1-uuhet astutetaan terminaalirodulla pässillä, esimerkiksi texelillä.

Risteytys vaatii suunnitelmallisuutta. Vaarana on systemaattisuuden puuttuminen ja hyvien katraiden sekoittuminen. Suomenlammasta käytetään pääsääntöisesti emärotuna

ja texeliä ja muita tuontirotuja isärotuina. Risteytyskuvio vastaa tuotanto-ominaisuuksiltaan vanhempien keskiarvoa heteroosilla höyrytetynä.

Genomisessa valinnassa lampaan ja vuohen jalostusarvo selvitetään DNA:n avulla. Eläimen koko DNA perusteella tehdään jalostuksen eläinvalinnat. Suomessa ei käytössä vielä.

Lähteet:

M.L. Sevon-Aimonen, Luke, Luento-materiaalit, Finnsheep-päivä;

M.L. Puntila, L ja V, 4/2000

M.L. Puntila, Fine Finnwool projektin loppuraportti, 2000/

(P. Parikka, materiaalit)

E. Sjödin, Får, 2007

Elävän jalostuseläimen tuominen Suomeen EU:n alueelta

Elävän jalostuseläimen tuontia koskeva lainsäädäntö on samansisältöinen kaikissa Euroopan Unionin jäsenmaissa. Eläinkaupasta käytetään nimitystä ”sisämarkkinakauppa”, kun se tapahtuu jäsenmaiden tai Sveitsin ja Norjan välillä. Tuonnilla tarkoitetaan EU:n ulkopuolelta tapahtuvaa eläintuontia ja sitä koskevat omat säädök-sensä, kuten myös sukusolujen ja alkuiden kauppa.

Kirsi Vertainen

Sisämarkkinakauppaa koskevan lainsäädännön ehtojen tulee eläinkaupassa täyttyä ja ne on luettavissa Evi-ran sivuilta. Viranomaisen ohjeistuksen lisäksi kannattaa ottaa yhteyttä myös Eläinten terveys ry:hyn (ETT ry), mielellään 1–2 kuukautta ennen suunniteltua kauppaa. ETT ry:n ohjeistus laaditaan tapauskohtaisesti ja riskiperusteisesti. Sen vuoksi ETT ry:n kotisivuilla on vain kauppaa koskevia yleisohjeita. ETT ry:n ohjeistus kattaa salmonella- ja verikokeet, madotusohjeet, karanteenin ja tautisulun järjestämisen. ETT ry auttaa myös siinä tapauksessa, että uusien lampaiden mukana tilalle tulee sa-neerattava eläintauti.

JALOSTUSELÄINTEN (LAMPAIDEN) SISÄMARKKINA-KAUPPAAN LIITTYVÄ LAINSÄÄDÄNTÖ JA OHJEISTUS

www.evira.fi

Rekisteröityminen tuojaksi (maksullinen toimenpide, 3 vuotta voimassa).

Rekisteröityminen TRACES-järjestelmään (Trade Control and Export System).

Tuontimaan mahdolliset rajoitukset (sinikielitauti, TSE), myös www.mmm.fi.

Ohjeet vapaaehtoisesta terveystuotannosta (TSE, MV).

Terveystodistus virkaeläinlääkäriltä lähtömaassa (voimassa 10 vrk).

Siirrettävän eläimen polveutumistodistus.

Merkitseminen elektronisella merkillä tavanomaisten lisäksi. Merkeissä oltava alkuperämaan tunnus.

Tuontieläimen rekisteröinti Suomessa rekisteröityyn pitopaikkaan.

Tuontitarkistus: eläinten, merkintöjen ja asiakirjojen vastattava toisiaan.

Luettelo tuoduista eläimistä (säilytettävä vähintään 5 vuotta).

Kuljetusta koskeva lainsäädäntö (reittisuunnitelma yli 8 h kestäville matkoille, hyväksytyt ajoneuvojen desinfiointipaikat).

www.mmm.fi

Voimassaolevat suojapäätökset lähtömaan rajoituksista.

www.ett.fi

Riskiperusteiset lisäykset eläinten maahantuontiin ja sisämarkkinakauppaan.

www.avi.fi

Kuljettajalupa.

Ajoneuvon rekisteröinti pitkille (yli 8 h) matkoille.

Karitsointi vaatii mutta palkitsee

Miten selvitä lammastilan tuloksen teon kannalta tärkeimmästä ja vaativimmasta, mutta myös palkitsevimmasta ajasta

Teksti **Johanna Alamikkotervo**

Kuvat **Silja Alamikkotervo**

Vanhalan lammastila, Tervola

Karitsoinnin tavoitteena on mahdollisimman monta elinvoimaista hyvän vastustuskyvyn omaavaa karitsaa. Tavoitteeseen on mahdollista päästää valmistautumalla huolella ja varaamalla riittävä määrä työntekijöitä. Yksi ihminen selviää kunnialla noin 100 uuhien karitsoinneista 2–3 viikon aikana, kun hän samalla hoitaa kaikki muutkin lampolan työt. Tähän vaikuttaa tietysti paljon lampolan automatisoinnin aste.

Suunnittelu

Astutusten ajankohta päätetään halutun karitsointiajankohdan mukaan, tavoitteena on yleensä mahdollisimman lyhyt, 3 viikon karitsointijakso. Kylmälampolassa karitsointijaksoa ei kannata ajoittaa talvelle. Uuhien sopivasta energian, valkuaisen, kivennäis- ja hivenaineiden sekä vitamiinien saannista on huolehdittava koko tiineysajan, hyvistä olosuhteista ja rauhallisesta käsittelystä varsinkin lopputiineyden ajan. Ennen karitsointia tunnusruokitaan rodun tarpeen mukaan ja pötsi totutetaan imetysajan rehuihin. Uuhet kannattaa keritä ennen karitsointia. Tiineystarkastus ja sikiömäärien laskenta helpottaa uuhien ruokintaa tiineysaikana, karitsointien valvontaa ja adoptioita.

Valmistautuminen

Karitsointiaikaan tarvittavat aidat ja kaikki tarvikkeet on hankittava riittävän ajoissa. Viimeistään viikko ennen ensimmäistä mahdollista karitsointia kannattaa kasata karitsointikarsinoita valmiiksi. Ne on oltava riittävän isoja (esim. eläinten hyvinvointikorvauksen lampaiden ja vuohien hoito – toimenpiteeseen sitoutuneilla tiloilla väh. 2,2 m²), vedottomassa paikassa, hyvin kuivitetuilla (mieluiten oljella) ja kylmissä tiloissa varustettuna lämpölampuilla. Eläimet on pystyttävä ruok-

Uuhien kantoaika on 144–155 vrk. Kun astumisajan kohta on tiedossa, osataan karitsointiin valmistautumaan oikeaan aikaan.

Karitsointiaikaan on hyvä varautua hoitamaan myös mahdollisia sairauksia, joita ovat uuhilla hypokalsemia, tiineysmyrkytys, kohtu- ja utaretulehdukset sekä karitsolla ripuli, niveltulehdus ja jäykkäkouristus (yläkuva).

Yleensä ensimmäisenä ulos työntyvät sikiökalvot ja sorkat. Terveitä karitsia synnyttäneen uuhien sikiövettä kerätään talteen adoptioita varten.

Uuhi muodostaa siteen karitsoihinsa muutamassa tunnissa, karitsalla siihen menee hieman kauemmin (alakuva).

kimaan ja juottamaan karsinoihin, mieluiten sujuvasti, jotta työaikaa ei kulu turhaan rutiineihin. Karitsoiden hukuttaminen vesiastioihin estetään korkeamalla olevilla vesiastioilla. Kamerat helpottavat karitsointien valvontaa.

Karitsointi

Karitsoinnin alkaessa lähestyä uuhien utare kehittyä ja ternimaitoa alkaa muodostua, lantion jänteet löystyvät ja häntä muuttuu irtonaiseksi. 1–2 KÄÄNNÄ

vuorokautta ennen karitsointia uuhien maha laskeutuu, maito laskeutuu utareeseen ja kohdun kaulan limatulppa sulaa (saattaa näkyä limavuotona). Karitsointipäivänä uuhi siirretään karitsointikarsinaan, uuhien käyttöä saatetaan muuttua, se kuopii, on rauhaton, nousee ylös ja menee makuulle, vilkuilee mahaansa, jättää syömättä ja eristäytyy laumasta. Varsinainen kohdunkaulan avautuminen kestää 1-8, jopa 12 tuntia. Kun kohdunkaula on kokonaan avautunut, sen ja emättimen rajaa ("rengasta") ei voi enää tuntea. Työntövaiheen, joka kestää n. 2 tuntia, aikana työntyvät ulos ensin sikiökalvot, jotka voi nähdä vesipussina ("vesipää") ja sen jälkeen karitsat. Jälkeisvaiheessa, joka kestää useamman tunnin, kohdun supistelu tyhjentää kohdun ja synnytyskanavan ("jälkeiset" tulevat ulos).

Karitsointiapu

Karitsointeja on valvottava mieluiten aina, mutta niihin puututaan vain tarvittaessa. Jos kaikki syntyvät karitsat halutaan pelastaa, on lampolassa käytävä muutaman tunnin välein. Synnytysapua tarvitaan esimerkiksi, jos avautumisvaihe kestää yli 8 tuntia, karitsa ei ole syntynyt puolentunnin sisään voimakkaiden polttojen alkamisesta tai tunnin sisään vesipussin tulosta, seuraava karitsa ei ole syntynyt tunnin sisään edellisen karitsan syntymästä, kohdusta on tulossa ulos vääriä osia karitsasta tai jälkeiset eivät ole irronneet 12 tuntiin. Syynä avuntarpeeseen on esimerkiksi avautumaton kohdunkaula, syntyvä karitsa on liian suuri, epämuodostunut, kuollut tai syntymässä on useampi karitsa yhtä aikaa, karitsa on syntymässä väärässä asennossa (oikea asento pää ja etujalat/etujalka edellä tai takajalat edellä) tai kohtuun on jäänytkin vielä karitsa.

Aina, jos tilanne on epäselvä, kannattaa kokeilla, mikä on tilanne synnytysteissä. Synnytysapua annettaessa on muistettava aina puhtaus, ohuen kohdun seinämän varominen ja liukasteen käyttö. Väärässä asennossa tulevat karitsat (esim. pelkkä pää) on työnnettävä takaisin kohtuun asennonkorjauksen varten. Jos synnytysapua joudutaan antamaan, kannattaa

kohdusta auttaa ulos kaikki karitsat kummastakin kohdun sarvesta. Kiinnijääneitä jälkeisiä ei revitä irti, mutta katkaistaan ulkona roikkuva osa.

Karitsoinnin jälkeen

Vastasyntyneen karitsan suusta ja nenästä kannattaa aina puhdistaa limat, muuten on paras antaa uuhien hoitaa puhdistaminen. Vetimet tarkistetaan, että niistä tulee maitoa. Karitsan on saatava ternimaitoa mahdollisimman pian syntymänsä jälkeen eli mieluiten heti kun karitsan naama on sen veran puhdistettu limasta, että se pystyy imemään. Jos imeminen ei onnistu, kannattaa ternimaito antaa letkulla.

Karitsoinnin jälkeen on tärkeää seurata uuhien ja karitsoiden vointia ja maidon riittävyyttä vähintään kaksi kertaa vuorokaudessa. Karitsan kylmeneminen (voi kokeilla esim. suusta) on merkki riittämättömästä maidon saannista. Riittävä ternimaidon määrä ensimmäisen vuorokauden aikana on 180–210 ml/kg. Kylmettyneiden karitsoiden hoidossa käytetään glukosia vatsaonteloon, varovaista lämmitystä ja maitoa. Karitsat punnitaan 3 vrk:n iässä (syntymäpaino) ja ne merkitään. Siirto karitsointikarsinasta ryhmäkarsinaan voidaan tehdä 3–7 vrk karitsoinnista.

MUISTILISTA KARITSOINTIA VARTEN

- Omaan kalenteriin varattuna aika
- Haluttuun aikaan astutetut, tiineysajan oikein ruokitut ja käsitellyt sopivan kuntoiset ennen karitsointia kerityt uuhet
- Hyvin kuivitetut, tarvittaessa lämpölampeilla varustetut yksilökarsinat, joihin ruokinta ja vesihuolto onnistuu hyvin (karsinoita väh. 40 % 3 viikon aikana karitsoivien uuhien määrästä)
- Karitsointiavun antamiseen pesubetadine, liukaste, mahaletku ja ruisku, helposti puhdistettavaa narua, puhdas ämpäri ja kauha
- Adoptointia varten sikiövettä jääkaapissa tai pakastimessa (lisää adoptoinnista Lammas & vuohi 1/2011)
- Karitsan maidonsaannin varmistamiseen pakastettua uuhien ternimaitoa, mahaletku ja ruisku, tuttipullo, pakastettua uuhien maitoa tai juomarehua
- Terveystilanteen ongelmien ratkaisuun kuumemittari, emätinlaite, glukosii, lääkkeitä, ruiskut, neulat, lettupannutesti
- Karitsoiden merkitsemiseen ja punnitsemiseen korvamerkit, korvamerkkipihdit ja vaaka
- Kirjanpitolvälineet
- Eläinlääkärin puhelinnumero ja toisten lampurien neuvot puhelimitse tai sosiaalisen median kautta

Onnistuneita karitsointeja kaikille!

Tavoitteena voidaan aina pitää mahdollisimman helppoja karitsointeja ja erityisen hyvin karitsoitua hoitavia runsasmaitoisia uuhia. Näistä asioista kannattaakin pitää kirjaa jalostusvalintojen tueksi.

Karitsoiden kasvatusta tehokkaasti

Karitsoiden tehokas teuraskasvatus vaatii paljon aikaa lampolassa, tietää 24 vuotta lampaista kasvatanut Ollqvistin tila Vöyri.

Christer Ollqvist
Lampuri
Vöyri

Aluksi lammastalous oli pienimuotoista, mutta vuodesta 2010 lähtien teuraskaritsat ovat olleet päätuotantosuuntana. Noin 40 hehtaaria on viljelyksessä ja lisäksi kesälaitumia noin 20 ha. Uuhia on 200 joista suomenlampaista 75, texeleitä 80 ja loput risteytyksiä (suomenlammas-texel, suomenlammas-dorset, suomenlammas-oxforddown). Risteytyksille käytetään aina texel-pässiä. Pässejä on 10, joista kolme suomenlammasta ja loput texeleitä. Hyvä eläinaines ja sen ylläpito on kaiken A ja O. Huippupässejä hankitaan ja uuhia karsitaan huolellisesti syksyllä astutusryhmiä tehdessä tulosten perusteella. Uudet pässit testataan pienemmillä ryhmillä ja vanhat hyväksi todetut käytetään loppuun asti.

Paljon aikaa lampolassa

Tavoitteena on kasvattaa karitsat mahdollisimman nopeasti teuraaksi. Karitsointi ajoitetaan kevättalven alkaen tammikuusta. Tarkoituksena on, että suurin osa karitsoista teurastetaan ennen syksyn ruuhkia.

Uuhet pidetään hyvässä kunnossa hyvällä säilörehulla, jota täydennetään väkirehulla. Ryhmittelyä tehdään paljon, koska rodut pitää huomioida ruokinnassa. Tiinehtyvyydestavoite on 100 prosenttia, joten astutusryhmät pidetään kohtuullisen kokoisina. Tavoitteena on saada erittäin hyvälaatuisia teuraita paljon. Tämä vaatii paljon aikaa lampolassa; karitsointien valvontaa vuorotyönä, huolellista kasvun seurantaa, punnituksia, ryhmittelyä. Lisäksi hyvälaatuiset rehut ja tarkkailaan syöntiä. Tehdään muutoksia, jos huomataan karitsoiden kasvussa tai uuhien kuntoluokissa heikentymistä.

Kuvat Sari Mantila

Emot pidetään hyvässä kunnossa hyvällä säilörehulla ja täydennetään väkirehulla. Ryhmittelyä tehdään paljon, koska rodut pitää huomioida ruokinnassa.

Kaikista karitsoista tavoitellaan teuraskaritsan laatupalkkiota. Rotujen ominaisuudet hyödynnetään, esimerkiksi texel- ja risteytyskaritsoilla tavoitteena E-U-luokitus, kasvatusaika 120–150 pv, suomenlampailla R-O ja 140–160 pv. Keskiteuraspainot 23–25 kg ruhona joten elopaino päseillä 50 kg ja uuhilla 48 kg.

Olosuhteet on oltava kunnossa; puhdas vesi, oljitus päivittäin, valot, ilmanvaihto, säilörehu jaetaan päivittäin, tilaa runsaasti (karsina-alaa n. 3 m²/uuhi). Rehupöytätilaa 50 cm/uuhi. Stressitön ympäristö varmistetaan siirtämällä teuraita vähän ja tarjoamalla tasaiset olosuhteet.

Teurasketjun viivästykset sotkevat

Tavoitteiden saavuttamisessa on ollut haasteista koska teurastusketjussa

ei kaikki suju suunnitellun mukaan. Teurastamoon on pidettävä yhteyttä ja varmistettava teuraiden hakuaike- tauluja. Viivästykset aiheuttavat mm. rasvoittumista ja tulon menetyksiä lisääntyneinä ruokintakustannuksina. Myyntikanavia olisi hyvä olla vähintään kaksi juuri tämän vuoksi.

Karitsojen kasvua seurataan huolellisesti.

MIKÄ VOI MENNÄ PIELEEN? Ei saa tulla ripulia eikä sairastumisia, poikkeamiin on reagoitava nopeasti. Huono tiinehtyvyys, karitsoiden heikkous tai huonokasvu, teurastamo ei hae ajallaan tai lihanhinta romahtaa.

TÄRKEIMMÄT TYÖKALUT; eläinvaaka, rehuvaaka, weblammas, laskin, muistiinpanot. Ruokintasuunnitelma tehdään vuosittain analyysien perusteella ja seurataan toteutumista ja säädetään tarvittaessa.

KENELLE SOPII? Sille joka haluaa viettää aikaa lampolassa ja tulee toimeen pienillä investoinneilla. Tavoitteet tulee asettaa korkealle ja aina tavoitella parempia tuloksia, vaatia itseltä ja eläimiltä paljon.

Paperityöt lammastilalla

Kaikki lampaat ja vuohet tulee merkitä korvamerkein ja rekisteröidä Eviran Lammas- ja vuohirekisteriin. Myös liuta muita säädöksiä koskettaa lammastiloja.

Pia Parikka, Suomen Lammasyhdistys, **Marja Jalo-Ryynänen**, Pro Agria Etelä-Suomi

Aloittava lammastila törmää heti toimintansa ensimetreillä melkoiseen byrokratiavuoreen. Tieto tarvittavista asiakirjoista on hajanaista, mutta Lammas & vuohi -lehti kokosi kaiken kätevästi yhteen pakettiin.

Lammasrekisteri on kaiken A ja O

Toimintaansa aloittavan lampurin tai vuohitilallisen tulee rekisteröityä lampaan- tai vuohenpitäjäksi Eviran Lammas- ja vuohirekisteriin. Rekisteröityminen tehdään ennen eläinten pidon aloittamista oman kunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselle.

Jokainen lammas ja vuohi on merkittävä Eviran hyväksymillä korvamerkeillä sekä rekisteröitävä Lammas- ja vuohirekisteriin. Korvamerkkejä voi tilata Lammas- ja vuohirekisterin verkkosovelluksen kautta. Rekisterin käyttäjätunnukset pyydetään oman kunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselta.

Merkkejä voi tilata myös paperilomakkeella tai Lammas- ja vuohirekisterin asiakaspalvelun kautta: puh. 09 85 666 002 ja sähköposti: lammasvuohi@mloy.fi. Lampaista ja vuohista maksetaan rekisteröintimaksua tilattujen korvamerkkien perusteella. Maksu on 1,20 euroa kutakin eläintä kohden.

Karitsat merkitään pääsääntöisesti kahdella korvamerkillä. Poikkeuksena karitsat, jotka kuljetetaan teurastettavaksi suoraan syntymäpitopaikastaan. Ne voidaan merkitä vain yhdellä merkillä.

Tärkeitä ilmoitukset ajallaan

Tilalle hankittaville lampaille tai vuohille tehdään ostoilmoitus Lammas- ja vuohirekisteriin seitsemän päivän kuluessa hankinnasta. Eläinten myyjän tulee sitä ennen huolehtia karitsojen tai kilien rekisteröinnistä.

Karitsat rekisteröidään emän poikimisilmoituksen yhteydessä. Karitsointien ilmoitusaika on puoli vuotta, mutta kuitenkin aina ennen siirtoa uuteen pitopaikkaan. Omaan kirjanpitoon, esimerkiksi lampolavihkoon, tapahtumat on kirjattava kolmen päivän kuluessa.

Pitopaikalla tarkoitetaan lampaan sijaintipaikkaa. Tilan pitopaikat tulee rekisteröidä Lammas- ja vuohirekisteriin omassa kunnassa. Lampaalle tulee tehdä siirtoilmoitus pitopaikasta toiseen siirrettäessä.

Kun lammas kuolee, myydään eloon tai teuraaksi tai teurastetaan omaan käyttöön, tulee sille tehdä poistoilmoitus Lammas- ja vuohirekisteriin. Siirto- ja poistoilmoitusten ilmoitusaika on seitsemän vuorokautta. Ilmoitukset tehdään verkkosovelluksen kautta, Eviran sivuilta ladattavilla lomakkeilla tai ottamalla yhteyttä asiakaspalveluun.

Jokaisella lammas- ja vuohitilalla tulee olla ajantasainen eläinluettelo tilan eläimistä. Luettelo voi olla joko sähköisessä muodossa tai paperitilosteenä, johon muutokset on kirjattu.

Talousasiat ja ennakkoilmoitukset kuntoon

Lammastaloutta aloitettaessa tulee rekisteröityä alkutuotannon toimijaksi oman paikkakunnan elintarvikeviranomaiselle. Lisäksi kaikkien rehua tuottavien maatilojen tulee rekisteröityä rehualan alkutuotannon toimijoiksi Eviraan. Lomake on ladattavissa Eviran verkkosivuilta.

Myös verottajalle tulee tehdä ilmoitus toiminnan käynnistämisestä. Verohallinnon ennakkoperintä- ja arvonlisäverovelvollisten rekistereihin hakeudutaan perustamisilmoituslomakkeilla, jotka ovat ladattavissa vero.fi -palvelusta. Tämän jälkeen maatila saa Y-tunnuksen ja ennakkolaskut veroennakoiden maksua varten.

Kaikki maatilat ovat muistiinpanovelvollisia maatalousverotuksessa. Myös tilan kirjanpito tulee siis laittaa kuntoon tavalla tai toisella.

Maatalousyrittäjillä on maatalousyrittäjänäläkelain mukaan velvollisuus ottaa MYEL-vakuutus MELA:n kautta. Muut vakuutukset ovat vapaaehtoisia, mutta maatilavakuutus ja vapaa-ajan tapaturmavakuutus ovat suositeltavia.

Rekisteröitymisiä ja lupia riittää

Jokaisen maatilan tulisi myös laatia kuvaus omavalmiosta. Oma- ja valvonnassa kuvataan tilan toimintatapoja ja sen avulla pyritään varmistamaan, että elintarvikkeet täyttävät niille asetetut vaatimukset. ProAgria tarjoaa apua omavalmontakuvausten tekemiseen.

Ympäristölupa tarvitaan vain, jos lampaita on tarkoitus hankkia paljon. Ympäristölupaa tarvitaan, jos maatilalla suunnitellaan vähintään 250 uuhien tai vuohen yksikköä. Lupa haetaan oman kunnan ympäristötoimistosta.

Itse lampaita kuljettavien lammastilojen tulee pääsääntöisesti hankkia tilakohtainen eläinkuljetuslupa Aluehallintovirastosta. Eläinkuljetuskaluston tarkastukseen lupahakemuksen yhteydessä kannattaa varautua. Jokaisen eläimiä kuljettavan henkilön tulee lisäksi pätevöityä eläinkuljettajiksi osallistumalla eläinkuljetuskoulutukseen ja Eviran järjestämään eläinlajikohtaiseen tenttiin.

Kannattaa selvittää tuleeko tilan laatia myös palo- ja pelastussuunnitelma tilan eläinsuojiin. Ainakin investointitukea saaneilta lammastiloilta on edellytetty suunnitelman tekoa.

Tautien vastustusta vapaaehtoisesti

Vapaaehtoiseen maedi visna -tautiseurantaan liittymistä kannattaa myös harkita, varsinkin jos suunnitelmassa on siitoseläinkasvatusta. Liittyminen tehdään ennen aloituseläinten hankintaa oman kunnan virkaeläinlääkärille. Scrapie-valvontaan lienee luvassa muutoksia vuoden 2016 kuluessa, sillä komissio on esittänyt Suomelle mitättömän scrapie-riskin maastatusta.

Kuva: Pia Parikka

Lampuri työskentelee sesongista toiseen

Kevät on lammastilojen kiireisintä aikaa ja lampurien työpäivät venyvät helposti pitkiksi. Vastapainoksi tulee kesä ja laidunkausi, jolloin työmäärä kevenee tai ainakin muuttuu erilaiseksi.

Sari Kotivirta

Karelia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä ”Työn tehokkuus ja työmenetelmät lampuolissa” vuodelta 2015 tutkittiin lampureiden työaika ja -menetelmiä. Tutkimuksen työaikaimittaukset tehtiin viidellä eri tilalla sisäruokintakaudella, sesonkien ulkopuolisena aikana.

Tulokseksi saatiin, että päivittäiseen lampaanhoitoon kului keskimäärin aikaa vajaa minuutti eläintä kohden. Työläin arkitutitui oli ruokinta, vieden keskimäärin noin puolet lampaanhoitoon käytetystä kokonaisajasta.

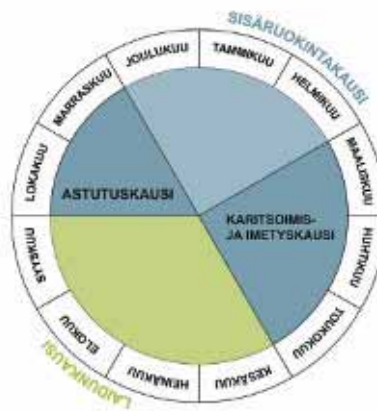
Määrällisten työaikamittausten lisäksi sesonkitöistä kerättiin tietoa haastatteluiden avulla. Lampurit arvioivat työpäivän pituutta tunneissa ja sesongin kestoa päivissä. Vertailukelpoista aineistoa saatiin karitsointiin, kerintään ja lampolan tyhjennykseen kuluvasta ajasta.

Karitsointiaika työläin

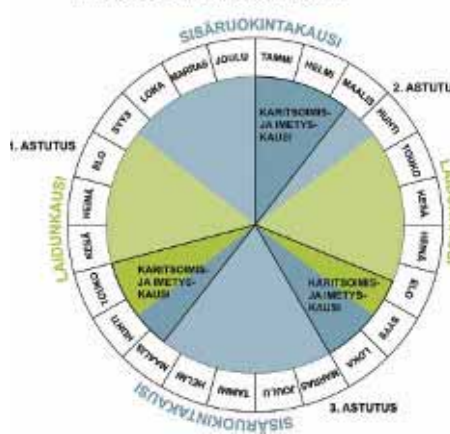
Ympärivuotinen karitsointi mahdollistaa lihantuotannon tasaisesti ympäri vuoden ja siten myös tulojen saanti voi olla säännöllisempää. Se aiheuttaa kuitenkin työhuippuja ja suuret karitsamäärät voivat lisätä keinoruoikinnan tarvetta.

Tutkimuksen mukaan karitsointiaika kasvatti lammastilan työmäärää noin viisinkertaiseksi normaalista sisäruokintakauden työajasta. Parhaiten menestyivät tilat, joilla karitsointiaikaista työtä oli pyritty tehostamaan ja valvontaa helpottivat esimerkiksi valvontakamerat. Tilojen vuositason karitsointityön määrässä oli paljon vaihtelua: suurin työmenekki oli kaksinkertainen alhaisimpaan työmenekkiin verrattuna.

KARITSOINTI KERRAN VUODESSA

YMPÄRIVUOTINEN KARITSOINTI

Lammastilan vuosikierto: karitsointi kerran vuodessa ja ympärivuotisena (Evira 2013)

Kerintä ja lampolan tyhjennys – koneet ja tehokkuus valttia

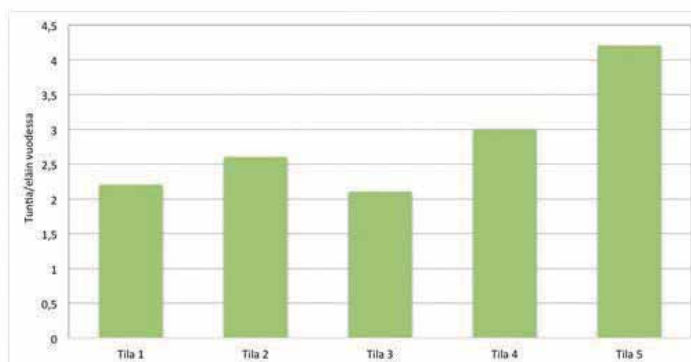
Kerintätyön määrä vuodessa oli pienintä tiloilla, jotka käyttivät rahtikeritsijää ja vuosittaiset kerintään kulutetut ajat vaihtelivat 4–18 minuuttia eläintä kohden. Tutkimuksen mukaan tehokkaampaa olisi käyttää rahtikeritsijää kuin tehdä kerintä itse. Lampolan tyhjennys oli luonnollisesti nopeinta tiloilla, joilla suurimman osan työstä voi tehdä koneellisesti ja hitainta käsityövaltaisilla menetelmillä.

Sesonkiaikaiset työt tarkasteluun

Lampurin työläin sesonki on karitsointiaika, joten karitsointiajankohdat tulisi suunnitella tarkemmin ja pitää sesongit mahdollisimman lyhyinä. Tiloilla olisi myös tärkeää selvittää ne työvaiheet, joihin karitsointiaikana kuluu eniten aikaa, jotta kehittämis-kohteet saadaan selville. Lisäksi lampurin työn eri sesongit tulisi kartoittaa tarkemmin, jotta saataisiin oikeampi kokonaiskuva lammastilan vuosittaisesta työmäärästä.

Opinnäytetyö luettavissa verkossa:
urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201504244915

Arvio lampoloiden karitsointiin käytetyn ajan määrästä vuodessa eläintä kohden

Arvio lampoloiden kerintään ja lampolan tyhjennykseen käytetystä ajasta vuodessa eläintä kohden

	Tila 1	Tila 2	Tila 3	Tila 4	Tila 5
Kerintä Lammas (min)	8	16	5	4	18
Lampolan tyhjennys Lammas (min)	0,24	8	5	1	35

Muutama vuosi työtä takana Seppälän lammastilalla

Kuvassa Harri ja Anu Turu.

Lampurin työ houkuttelee tällä hetkellä monia. Alan monipuolisuus luo mahdollisuuksia, mutta työn määrä voi tulla monelle yllätyksenä.

Teksti **Sari Kotivirta**

Kuva **Hanna Nieminen**, Cursor Oy

Anu ja Harri Turu pitävät Seppälän lammastilaa Miehikkälässä. Harri työskentelee tilalla kokoaikaisesti Anun käydessä yhä päivittäin tilan ulkopuolella. 100 suomenlammasuuhua tuottavat tilalle lihaa ja villaa. Karitsanliha menee pääosin suoramyyntiin ja siitä tehdään myös jatkojalosteita alihankkijoilla. Villa kehrutetaan ja tuotteistetaan käsitöiksi tilan omin voimin ja suurena apuna työssä on Anun äiti.

Yllätyksenä työn määrä

”Lampaiden kasvatus alkoi vuonna 2011 ja varsin vahingossa luisuttiin maisemanhoitajista kasvattajiksi. Työtä on hämmäntävän paljon”, kertoo Anu. Työ on kuitenkin kantanut hedelmää ja tila sai tunnustusta lampaanjalostuksesta vuonna 2014:1. palkinto uuhien katraskoossa 30–49.

Karitsanlihaa ympärivuoden

Seppälän tilalla työpäivät pitenevät karitsointiaikana ja sesonkeja on useita. Käytössä on osittain tihennetty karitsointi ja astutusryhmiä perustetaan siten, että karitsanlihan saatavuus olisi mahdollisimman ympärivuotista. Karitsointiaikana yksilöruokinta karitsointikamareihin vie paljon aikaa ja se osaltaan kasvattaa sesongin työkuormaa.

Työ helpottui uutta rakentamalla

Uusi lampola rakennettiin vuonna 2014 ja eläimet ovat nyt pääosin yhdessä rakennuksessa, mikä helpottaa työtä. Tilaratkaisujen myötä on pystytty tehostamaan korsirehuruokintaa:

rehu tarjotaan paaleina ja paali vaihdetaan traktorin etukuormaimella. Väkirehut jaetaan käsin. Toisin kuin opinnäytetyön tutkimuksessa, normaalia sisäkauden ruokintaa ei pidetä tilalla työläänä.

Tulevaisuus

Tulevaisuudessa tavoitteena on, että tila työllistäisi kaksi henkilöä täysipäiväisesti. Tuotekehitystä tullaan jatkamaan ja erilaisia toimintoja lisäämään karitsanlihan ja villan ympärille. Käynnistymässä on ryhmille suunnattu tilausravintolatoiminta, jossa karitsanliha on tietysti pääosassa. Tavoitteena on myös uuhikaritsoiden myynti jalostuskäyttöön.

Mitä haluaisit sanoa aloittaville lampureille?

Ole realistinen: mieti huolella resurssit ja taloudellinen kannattavuus etukäteen. Lisätietoja: <http://seppalanlammastila.webs.com>

Tarkkaile kattrasta, ja olet askeleen edellä hoidon aloittamisessa

Taitava lampuri erottaa sairastuvan lampaan sen käytöksen muutoksista jo ennen varsinaisten sairauden oireiden puhkeamista. Sairaiden eläinten nopea bongaus laumasta ja hoidon ripeä aloittaminen säästää sekä hoitokuluja että edistää hoidon onnistumista.

Eila Pennanen

Ensimmäiset merkit lampaan sairastumisesta ovat normaalin käyttäytymisen muutokset, tärkeimpänä eristäytyminen laumasta, ruokahalun väheneminen tai katoaminen ja lisääntynyt makoilu. Sairas eläin seisoo jännittyneessä asennossa ja roikuttaa päätään, korvien asento poikkeaa rodulle tyypillisestä. Ilme muuttuu kireäksi sekä katse sisäänpäin kääntyneeksi ja pysähtyneeksi. Hampaiden kirskuttelu, kylkien vilkuilu, mahanalustan potkiminen ja vaikeus nousta ylös sekä muutokset liikkumisessa kielivät kivusta.

Aikuisen lampaan normaali ruumiinlämpö vaihtelee 38,5–39,5°C (jopa 38,3–39,9°C) välillä. Pulssi on keskimäärin 60–70 krt/minuutissa ja hengitys 12–20 krt/minuutissa. Rasitus, ympäristön korkea lämpötila ja villan paksuus sekä stressi ja pelko vaikuttavat arvoja nostavasti. Karitsoilla normaaliarvot ovat hieman aikuisia korkeampia.

Lämpöä mitatessa kuumemittarin kärki käännetään varovasti koskettamaan suolen seinämää, mittarin kärkeen kannattaa lisätä hieman liukastetta. Lampaan pulssi löytyy helpoiten

etsimällä kädellä reiden sisäpuolen yläosasta, jossa reisivaltimo kulkee lähellä ihon ulkopintaa. Hengitystheyden laskeminen joko kädellä tai katseella kylkiluiden/lavan alueen hengitysliikkeistä, pakkasella hengityshöyryt erottuvat helposti kauempaakin.

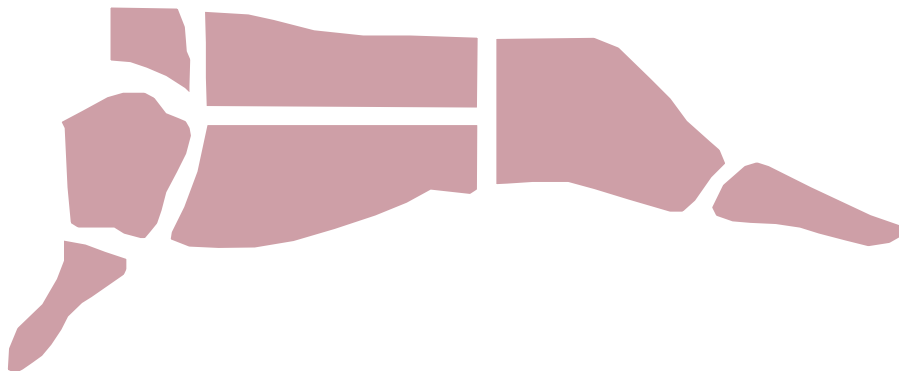

Oiretaulukko muutamista tavallisimmista sairauksista

Sairaus	Oireet
Tiineysmyrkytys	Ruokahaluttomuus, hoiperteleva käynti, nojailu, eristäytyminen, hengitys ja pulssi kiihtynyt, lämpö normaali, hampaitten pureminen yhteen, sylkivuoto, pään taivuttaminen taaksepäin, asetonin haju hengityksessä ja virtsassa, uloste tumma ja löysä, pötsin pysähtyminen, näön vahingoittuminen
Karitsointi-halvaus	Vaisuus, alakuloisuus, tylsyys, maha- ja suolistokanavan liikkeiden heikkeneminen, pötsi voi pysähtyä ja puhaltuminen mahdollista, hengitys pinnallista, alilämpöä, kehon ääreisosat tuntuvat viileiltä, käynti hoipertelevaa, jäykkyys, lihasvärinä, makailee paljon, ei pääse lopulta ylös
Laidunhalvaus	Lihaskivinä, käynti huojateleva, pulssi ja hengitys kiihtynyt, hampaitten pureminen yhteen, kuolaus, lopulta kouristelu
Sorkkakuume (Laminiitti)	Akuutti: Kuume, aristavat sorkat, ei halua liikkua, makoilee paljon, liikkuminen huonompaa kovalla kuin pehmeällä alustalla, jalan suuren valtimon pulssi tuntuu voimakkaana Krooninen: Sorkan muoto muuttuu, kestää huonosti rasitusta
Sorkanvälin ajo-tulehdus (aiemmin sorkkamätä)	Ensioire ontuminen, mahdollinen pieni märkivä ihohaava ja tulehdus -> kuolioinen tulehdus leviää syvempiin kudoksiin, kuume, paha haju, turvonnut sorkkaväli, sorkkapuoliskot erillään, ylösnousuhaluttomuus, syömättömyys, tuotoksen ja yleiskunnon lasku, tarttuvia
Karitsaripuli	Koli-ripuli: yleisin ensimmäisinä elinpäivinä. Pahanhajuinen kellertävä, vetinen tai tahnamainen ripuli, turvonnut maha, heikkous, kuivuminen, kuolaus, kylmä suu, vatsakipu, syömättömyys, tylsyys, makailu Koli-ripuli muuttuu hoitamattomana nopeasti septiseksi, jolloin kuume ja verinen ripuli -> kuolema Kokkidioosi: yleisin 4–6 vk iässä, laihtuminen ja huono ruokahalu, pahanhajuinen ja runsas ripuli, ei yl. kuumetta. Lisäksi ripuli voi sis. limaa ja tuoreita veripilkkuja, jatkuva ulostustarve vaikka suoli olisi tyhjä Klostridium perfringens/B: yleensä alle 3-viikkoisilla, vatsakipu, syömättömyys, verinen ruskehtava ripuli -> kunnon nopea romahtaminen (toksiinit) -> kuolema (myös äkkikuolema ilman ennako-oireita mahdollinen)

Asiointi teurastamon kanssa

Lampaiden teurastus on monimutkainen prosessi, joka edellyttää eläinten ja asiakirjojen hyvää hallintaa. Jotta kaikki sujuisi hyvin, tulee toimitukseen valmistautua hyvissä ajoin. Ala on tarkoin säädelty, joten tieto vaatimuksista on valttia.

Pia Parikka

Suomessa on kymmeniä erikoisia lammasteurastamoita eri puolilla maata. Käytännöt teurastamojen kesken vaihtelevat. Muutamat perusperiaatteet ovat kuitenkin yhteisiä koko alalle.

Tärkeä ennakoilmoitus

"Karitsat eivät kasva teuraaksi yhdessä yössä", muistuttaa teurastamoyrittäjä *Kaarin Knuuttila* Muhniemen Lahtivajasta. Valitettavan usein teurastusajan sopiminen jää kuitenkin viime tippaan.

Erityisesti alalle tuleville uusille yrittäjille teurasruuhkat voivat tulla yllätyksenä. Syksyisin ja pääsiäisen alla lammasteurastamot toimivat täydellä kapasiteetillaan. Tarjontaa olisi usein enemmän kuin töitä pystytään tekemään. Ennakointi on siksi tärkeää.

Teurastamoon on tärkeää ottaa yhteyttä viimeistään siinä vaiheessa, kun voidaan arvioida teuraiden oletettu teurastusajankohta. Yhteydenoton merkitys korostuu eläinmäärän kasvaessa. Suuren lammastilan olisi hyvä ilmoittaa teurastamolle jo astutuskauden alusta – varsinkin jos karitsointiryymiin on tullut muutoksia.

Puntari kertoo teuraskypsyydestä

Karitsojen punnitseminen teuraskypsyyden arvioimiseksi tulisi aloittaa jo kesällä. Kahden–kolmen viikon väleihin tehtyjen punnitusten avulla voi-

daan arvioida karitsojen kasvunopeus sekä teuraskypsyyden saavuttamisajankohta.

Teuraskasvatuksessa tavoitteena on yleensä noin 50 kilon lähtöpaino eli elopaino teuraaksi lähetettäessä. Rotu ja teurasprosentti vaikuttavat tavoitepainoon. Lihaksikkailla tuontiroduilla jo 40 kilon elopaino voi olla riittävä.

Alkuperäisroduilla lihakkuusprosentti on yleensä reilu 40 %, texelillä jopa 50 %. Teuraskaritsan laatupalkkion alarajana oleva 18 kilon teuraspaino saavutetaan 45 kilon lähtöpainolla, jos lihakkuusprosentti on 40.

Peruspaloittelua vai palvia?

Erityisesti suoramyymillä pitää kiirettä ennen varsinaista teurastuspäivää. Aluksi pohditaan miten lihaa halutaan kuluttajille tarjota: myydäänkö kokonaista tai puolikasta ruhoa leikattuna ja vakumoituna vai yksittäisiä ruhonosia? Tehdäänkö lihoista jatkojalosteita, esimerkiksi erilaisia makkaroita tai palvilihaa? Entä miten ja mihin tuotteet pakataan?

Jos päädytään valmiiksi paloitetun ruhonosien myyntiin, jatkuu pohdinta leikkuvaiheeseen. Tarjotaanko asiakkaille peruspaloiteltua luullista lihaa, vai hienopaloiteltuja tuotteita? Peruspaloittelussa viulut ja lavat ovat yleensä kokonaisia. Selkä on leikattu luullisiksi kyljyksiksi ja etuselkä sekä niska kiekkoiksi. Lisäksi kokonaisu-

teen kuuluvat yleensä kupeet eli kylkilihat sekä luullisena leikatut rinta ja ribsit eli kylkiluut.

Kare, kruunukyljykset, êntrocote, potkat, paistin osien erottelu ja luuton leikkuu makkaraleikoksi tai jauhelihaa ovat erikoistyötä. Teurastamojen mahdollisuus erikoistoiden tekoon vaihtelee, joten asiasta on hyvä sopia etukäteen.

Sitten vain markkinoimaan! Teurastusaikaa varattaessa tulee olla tiedossa suoramyytävien ja teurastamolle jäävien ruhojen karkea jakauma, jotta teurastamollekin jäisi riittävästi aikaa ostoruhon markkinointiin. Määriä voidaan tarkentaa lähempänä teurastusajankohtaa. Määrät on kohtuullista lyödä lukkoon viimeistään kaksi viikkoa ennen teurastusta.

Paperit ja blanketit kuntoon

Ainoastaan Eviran Lammas- ja vuohirekisteriin rekisteröityjä lampaita ja vuohia voidaan teurastaa virallisissa teurastamoissa. Eläimet rekisteröidään emän karitsointi-ilmoituksen yhteydessä. Kesälampaiden kasvattajien kannattaa varmistaa jo ennen lampaiden hankintaa, että ne on rekisteröity oikein.

Korvamerkkien tulee olla kunnossa. Teuraslampaille tehdään poistoilmoitus Lammas- ja vuohirekisteriin seitsemän päivän kuluessa lampaiden lähdöstä. Teurastamo huolehtii

Kuva: Veijekset Rönkä Oy/ Meri-Lapin Karitsa

Teurastamolle tulee antaa selkeät ohjeet palautettavien ruhojen leikkuusta. Vaihtoehtoja on paljon, eivätkä kaikki teurastamot tee esimerkiksi jauhelihaa.

vastaavasti teurasilmoitusten kirjauksesta rekisteriin.

Teurastus edellyttää useiden asiakirjojen täyttämistä. Yksinkertaisimmillaan tila täyttää teurastusilmoituksen ja ketjuinformaatiolomakkeen. Rahtiteurastettaessa eli lihaa suoramyytäessä täytetään lisäksi erillinen paloitteluohje.

Teurastusilmoituksella pyydetään tietoja myyjätilasta sekä teurastettavista lampaista. Teuraseläimistä voidaan tulostaa myös erillinen liitelomake, josta käyvät ilmi ainakin eläimen EU-

tunnus, syntymäaika ja sukupuoli.

Ketjuinformaatiolomake liittyy elintarviketurvallisuuteen. Teurastamoeläinlääkäri tarkistaa asiakirjan tiedot ennen teurastusta tehtävän ante mortem -tarkastuksen yhteydessä. Ketjuinformaatiolomakkeella tulee ilmoittaa esimerkiksi havaituista taudista sekä lääkityksistä varoakoitneen.

Luomulampaita teurastettaessa tulee teurastamolle toimittaa lisäksi asiakirjaselvitys eli todistus luomuvälontajärjestelmään kuulumisesta

sekä tuote-eräkohtainen vaatimuksenmukaisuusvakuutus alkuperästä. Myös teurastamon tulee kuulua luomuvälontaan, jos tuotteet halutaan myydä edelleen luomu-statuksella. Rahtiteurastettaessa luomuvälontaan kuulumattomassa laitoksessa voi tila kuitenkin tehdä alihankintasopimuksen teurastamon kanssa, jolloin liha säilyttää luomustatuksensa.

Jos taljat halutaan muokkauttaa, tulee teurastamolle jättää selkeä ohje taljojen käsittelystä. Ohjeella kerro-

KÄÄNNÄ

KYLMÄÄ KYITIÄ LIHOILLE

Kylmäketjun hallinta kannattaa käydä huolella läpi jo etukäteen. Pääperiaate on, että kylmäketju ei saa katketa missään vaiheessa.

Jakelu ja kylmäketjun hallinta liittyvät oleellisesti toisiinsa. Voi olla houkutteleva ajatus pyytää asiakkaita noutamaan lihansa suoraan teurastamolta. Käytännössä tämä ei useinkaan toimi, koska teurastajat ovat kiireisiä töissään.

Moni tila on päättänyt hankkimaan oman kylmäkuljetuskaluston. Pienien erien yhteydessä voidaan käyttää tarkoitukseen suunniteltuja styrox-laatikoita. Monella ammattimaisella suoramyyntitilalla on käytössään kylmälaitteilla varustettu peräkärry tai kylmäkuljetusauto, joka voi toimia samalla myymäläautona. Oma kalusto helpottaa jakelua, mutta sitoo runsaasti alkupääomaa.

Useat yritykset tarjoavat kylmäkuljetuspalveluita. Teurastamoilla on usein jo valmiiksi tietoa oman alueensa kylmäkuljetusyrityksistä, jotka saattavat olla hinnaltaan varsin kilpailukykyisiä. Kylmäkuljetusyritystä käytettäessä jakelu tulee pääsääntöisesti keskittää kiinteään pisteeseen, josta asiakkaat käyvät lihansa noutamassa.

taan mitkä taljat halutaan suolattavan ja kuinka valitut lampaat on merkitty. Esimerkiksi nippuside tai villalanka korvamerkissä on hyvä tapa kertoa taljan suolaustoiveesta, punainen merkintäväri päässä sen sijaan ei.

Kunniallinen viimeinen kuljetus

Eläinten lastaus voi joskus aiheuttaa harmaita hiuksia, varsinkin kun toimeen tartutaan ensimmäisiä kertoja. Jos eläimet ovat vielä laitumella, tulee ne saada ensimmäiseksi kiinni. Usein lampaat siirretään lampolaan ennen lopullista kuljetusta. Siirto kannattaa tehdä jo edellisenä päivänä, jotta aikaa jäisi varmasti riittävästi.

Laitumelta teuraskuormaa koottaessa rakennetaan lohkolle kokooma-aitaus, paitsi jos lampaat saadaan siirrettyä paimenkoirien tai kauraämpärin avulla. Kokooma-alueen tulee olla riittävän suuri, jotta lampaat eivät säikähdä ahtautta. Materiaalina voidaan käyttää esimerkiksi irtoaitoja ja lammaverkkoa.

Aitauksen suulle rakennetaan ohjausaidoista suppilo. Kokoaminen

helpottuu, jos suppilon toinen reuna saadaan rajattua johonkin kiinteään, vaikkapa laidunaitaan. Lampaat ajetaan parin-kolmen ihmisen voimin varovaisesti ja rauhallisesti aitaukseen, ja suppilon toinen reuna suljetaan niiden takana. Tilannetta kannattaa harjoitella etukäteen, jos aiempaa kokemusta ei ole.

Teuraskuljetus voidaan tehdä joko omalla kalustolla tai eläinkuljetusautoilla. Lastaus tapahtuu rauhallisesti. Eläimet kootaan pieneen kokooma-aitaukseen, josta ne siirretään vaa'alle lähtöpunnitusta varten. Vaa'alla luetaan myös eläimen EU-tunnus. Tunniste- ja painotiedot kirjataan ylös. Lähtöpunnitus voidaan tehdä myös edellisenä iltana.

Vaa'alta lampaat siirretään autoon yleensä yksitellen. Liiallista voimankäyttöä ja villoista repimistä tulee välttää. Etujalkojen taakse sijoitettavat remmit voivat auttaa lampaanhallinnassa. Aiemmin punnitut voidaan siirtää myös ryhmänä paimenkoiria, ohjausaitoja ja houkutuslammasta apuna käyttäen.

Itse kuljetettaessa tilalla tulee

pääsääntöisesti olla voimassa oleva eläinkuljetuslupa. Lisäksi kuljettajan tulee olla eläinkuljetuskoulutukseen osallistunut ja Eviran tentin kautta pätevyitynyt eläinkuljettaja. Myös eläinkuljetusasiakirjan tulee eläinkuljetuslupan lisäksi olla mukana kuljetusmatkalla. Eläinkuljetusasiakirja voi olla esimerkiksi tuloste teuraseläimestä, johon kirjoitetaan otsikoksi eläinkuljetusasiakirja sekä tiedot kuljettajasta, lähtöpaikka ja määränpää sekä arvioitu lähtö- ja saapumisaika sekä kuljetuksen kesto.

Itse kuljetettaessa eläimet puretaan teurastamolla niille varattuun karsinaan. Ainakin ensimmäisillä kerroilla teurastamon väki on yleensä auttamassa kuorman purussa. Samalla teurastukseen liittyvät asiakirjat luovutetaan teurastamon väelle. Teurasautoa käytettäessä asiakirjat annetaan kuljettajalle. Lista teuraista kannattaa lisäksi lähettää myös sähköisesti. Suojavaatteita on hyvä käyttää teurastamon alueella liikuttaessa eläintautien leviämisen ehkäisemiseksi.

MUISTILISTA TEURASTUSTA VARTEN

Teurastettavien eläinten tulee olla terveitä, puhtaita ja mielellään kerittyjä. Useimmilla teurastamoilla suositellaan hygieniasyistä vähintään kaulan alueen ja mahan alustan ajamista. Varmista teurastamokohtaiset vaatimukset.

Sovi teurastusajankohta ajoissa. Alustava kysely kannattaa tehdä jo 6 viikon tai viimeistään 4 kuukauden punnitusten jälkeen, jolloin tulevien teuraiden määrä ja teuraskypsyden ajankohta on arvioitavissa.

Rekisteröinti ja merkitseminen on oltava kunnossa. Puutteellisesti merkittyjä eläimiä ei voida lainsäädännön mukaan palauttaa tilalle vaan ne lopetetaan erillään ja todetaan ihmisravinnoksi kelpaamattomiksi. Kulut tulevat omistajan maksettaviksi.

Alle 12 kk ikäiselle karitsalle riittää yksi merkki, yli 12 kk ikäisellä lampaalla merkki on oltava molemmissa korvissa.

- Eläimet, joista halutaan taljat jatkojalostukseen kannattaa merkitä esim. nippusiteellä korvamerkissä. Kaksi korvamerkkiä karitsallakin helpottaa taljojen tunnistusta, jolloin toinen merkki menee taljan mukana muokkaamoon. Eläinten merkitsemistä spray-väreillä ei suositella niiden vaikean poistettavuuden takia.

Eläinluettelo (Eviran eläinrekisterilista suositeltava), jossa on EU-tunnukset ja syntymäajat sekä ketjuinformaatiolomake toimitetaan teurastamolle mielellään paria vuorokautta ennen teurastusta.

Ilmoita teurastamolle ajoissa myös mahdollisen palautuslihan määrä, paloitteluohjeet sekä sovi taljojen nouto tai muokkaamolle lähetys.

Ilmoita teuraseläimet mahdollisimman nopeasti Eviran eläinrekisteriin. Eläimen poistopäivä tuottajalle on eläimen lähtöpäivä tilalta.

Eila Pennanen, Kaarin Knuuttila

Kahden tilan vinkit teuraskasvatukseen

Koonnut **Eila Pennanen**

SYRJÄLÄN LAMMASTILA

Lihaksikkaita teuraskaritsoita laadukkaalla karkearehulla

Hannu-Pekka Syrjälä ja Katja Sihvonen panostavat texel-rotuisten teuraskaritoittensa ruokinnassa laiturien kuntoon ja säilörehun optimaaliseen laatuun.

Syrjälän lampolassa Tammelassa kaikki uuhet karitsoivat maaliskuun huhtikuussa ja ensimmäiset 4 kuukauden ikäiset teuraat lähtevät tilalta jo elokuun lopussa. Viimeisessä pääsiäisesongin suoramyynäntiin tarkoitettuna erässä teurastetaan lähes vuoden ikäisiä karitsoita, vaikka teuraspaino olisi saavutettu jo aiemmin. Suurin osa teurastetaan 6 kuukauden iässä suoraan laiturilta, ja myydään teurastamolle. Karitsatuotannosta noin puolet myydään suoramyynäntinä, käytännössä nopeimmin ja hitaimmin kasvaneet.

Tilan teuraskaritsoiden keskiruuhopaino oli viime vuonna 22,1 kg, uuhikaritsoiden tavoite-elopainona pidetään 45 kiloa ja pääsikaritsoiden 50 kiloa. Yli 8 kuukauden ikäisillä elopainorajat voivat olla alhaisemmat, koska texeleiden teurasprosentti nousee iän mukana – Sihvosen mukaan viimeiset voi laittaa huolehti teurastamoon jo 40–45-kiloisina. Viime vuoden keskiteurasprosentti oli 46 %.

Syrjälässä kaikkien lampaiden ruokinta perustuu säilörehuun ja laiduntamiseen, väkirehuja ei käytetä lainkaan. Syksyn viimeinen teuraserä otetaan sisäruokintaan ja loppukasvatus tehdään laadukkaalla säilörehulla. Sihvonen painottaa tarkkuutta säilörehun teon ajoittamisessa sekä laidunten hoitoniittojen tärkeyttä korsirehu-ruokinnan onnistumisen edellytyksenä. ”Tilamme ruokintasysteemin A ja O on laadukas säilörehu!”

Kuva: <http://syrjalantila.fi>

Syrjälän texel-tilalla ruokinta perustuu säilörehuun ja laiturimeen, väkirehuja ei käytetä lainkaan.

NOITTAAN TILA

Teuraskaritsojen kokonaisvaltainen hyvinvointi keskiössä

Helinä Leppänen perustaa teuraskasvatuksen onnistumisen riittävään ja laadukkaaseen ruokintaan, ennalta ehkäisevään terveydenhoitoon sekä säännölliseen kasvun seuraamiseen.

Kainuunharmaksia ja suomenlampaita kasvattavalla Noittaan tilalla Tohmajärvellä teuraskaritsoiden tavoit-

teruuhopaino 18 kg saavutetaan keskimäärin 7–8 kuukauden iässä. Kasvunopeuteen eniten vaikuttava tekijä on karitsoiden syntymäajankohta. Syyskaritsoiden tehokkaampi kasvu selittyy uuhien laidunkauden jälkeisellä hyvällä fyysisellä kunnolla, syyskaritsoinnin pienemmällä vuonuekoolla sekä sisäruokintakauden optimaal-

KÄÄNNÄ

lisellä rehustuksella ja tasaisemmillä ympäristöolosuhteilla.

Teuraskypsyyden Leppänen arvioi kasvuvauhdin hidastumisesta ja/tai riittävän painon saavuttamisesta, luiden ympäriltä on painon lisäksi löydyttävä lihaksia. Suomalaisissa rodussa ikä ja paino eivät juuri vaikuta ruhon laatuun, kuitenkin yli potentiaalisen kasvuajan pidetyt uuhikaritsat saattavat rasvoittua. Leppäsen kokemuksen mukaan tällöin kannattaa laittaa hie- man pienempikin eläin teuraaksi, jos kasvu alkaa selkeästi hidastua.

Loppukasvatuksessa karitsat ryhmitellään koon mukaan epäreilun kilpailun välttämiseksi. Isompaa teuraserää varten suurimmat siirretään ylläpitoruokintaan ja pienempien väkirehuruokintaa jatketaan. Karitsat pyritään keritsemään 4–5 kuukauden iässä kasvupotentiaalin lisäämiseksi. Ehdottoman tärkeänä Leppänen pitää passi- ja uuhikaritsoiden erottamista mielellään mahdollisimman etäälle toisistaan.

Ripuliepidemia on Leppäsen mukaan pahin kasvua rajoittava tekijä, klostridioosi taas karsii parhaat päältä. Ruuassa nuukailu, etenkin valkuaisrehun puute, kostautuu ikävästi ruhoissa. Ajantasaiset rokotukset ja madotukset sekä hyvä yleiskunto suojaavat karitsoita sairauksilta. Leppänen korostaa lisäksi riittävän väljen kasvatusolojen, rehun ja juomaveden puhtauden sekä seleenin merkitystä teuraskasvatuksen onnistumisen edellytyksinä.

Kotimaisten rotujen teuraskasvatuksen erityislaadun ja vahvuudet Leppänen kiteyttää toteamalla: ”Ruokinnalla voidaan vaikuttaa teurastusajankohtaan ruhon laadun kärsimättä ja ympärivuotisella karitsoinnilla pystytään vastaamaan eri vuodenaikojen kysyntähuippuihin!”

”Ruuassa nuukailu, etenkin valkuaisrehun puute, kostautuu ikävästi ruhoissa.”

Teurastamot, joilla lupa teurastaa lampaita tällä hetkellä

Evira, maaliskuu 2016

Hyväksymisnro	Laitoksen nimi	Paikkakunta
4660	Ab Tajma Oy	Pedersöre
78	Atria Suomi Oy	Kauhajoki
152-2	Hahtolan Liha Oy	Isokyrö
082-1	Hattulan tilateurastamo Oy	Hattula
323	Kemijärven poroteurastamo	Kemijärvi
214-2	Ketsun Tilateurastamo	Kankaanpää
243-1	Kimito Gårdsslakteri /Greger Gustafsson	Kemiönsaari
260-1	Koivikon Lähiliha Oy	Kitee
232-4	Kometos Mobile-teurastamo	Kauhajoki
276-3	Kontiolahden Tukuturkis Tmi	Kontiolahdi
427-1	Kuntun Lähiliha Oy	Lohja
507-2	Kuvalan Liha Tmi	Mäntylä
319-1	Lallin Lammas Oy	Köyliö
699-3	Lapin Kaamosliha Oy	Rovaniemi
5	Liha Hietanen Oy, Lihapalvelu Keijo Renfors Oy	Sastamala
044-1	LihaREM Oy	Iitti
728-2	Louhen Liha	Parikkala
3103	Muhniemen lahtivaja	Kouvola
933-1	Noutotila Niittymäki	Mänttä-Vilppula
758-2	Osuuskunta Kota-Poro Sodankylä	Sodankylä
322	Osuuskunta Kuivaniemen Tilaliha	Ii
887-1	Paijan Tilateurastamo	Uusikaupunki
849-1	Polson Lammas Oy	Toholampi
607-1	Polvijärven Liha-Aitta	Polvijärvi
325	Pudasjärven pienteurastamo	Pudasjärvi
739-1	Reiposen tila	Savitaipale
316	Sallan poroteurastamo	Salla
64	Sastamalan Teurastamo Oy	Sastamala
312	Sodankylän poroteurastamo	Sodankylä
635-3	Strutsitila Syrjynen	Pälkäne
213-1	T:mi Roinilan Karjatila	Kangasniemi
293-2	Tenhon tilan tilateurastamo	Ulvila
405-1	Tilateurastamo Ikonen	Lappeenranta
886-1	Tilateurastamo Vuorenmaa	Ulvila
413-1	Tourun tilateurastamo	Pori
3	W.J. Dahlman Ab	Maarianhamina
99	Vainion Teurastamo Oy	Orimattila
29	Veljekset Rönkä Oy	Kemi
90	Viskaalin teurastamo	Muhos
140-2	Väisänen Kotiliha Jouko Väisänen	Iisalmi

Kehräämöt

Kehräämö Christina, Merijärvi
 Kehräämö Mustalammas, Reila
 Kehräämö Salo-Angora, Itä-Aure
 Pirtin Kehräämö, Hirola
 Virtain Villa, Virrat
 Ylistaron Kehräämö, Ylistaro

Muokkaamot

Finskin, Mikkeli
 Kanta-Hämeen Turkismuokkaamo
 Kemin Nahkatarvike, Lautiosaari
 Modifur, Panttila
 Rantasen nahkajalostamo, Lavia

Syyssadon markkinat rantautuvat mannermaalle

TILA
KERTOO

Viola ja Kalevi Fredin
Röykkälän lammastila
Joutsa

Ahvenanmaalla järjestetään syksyisin Skördefesten på Åland -viikonloppu, jossa mekin saimme hankeryhmän mukana vierailla syksyllä 2013. Tapahtuman teema on maan & veden antimet ja niiden myynti sekä valmistus ruuaksi niin maatiloilla kuin ravintoloissakin. Viikonloppu kerää runsaasti kävijöitä läheltä ja kaukaa.

Kymmenille maatiloille sadonkorjuuteemalla rakennettu tapahtuma

teki meihin vaikutuksen ja halusimme tuoda idean lammastilallemme. Nyt olemme järjestäneet Lammastilan "Syyssadon markkinoita" kolme kertaa ja kokemukset niistä kaikin puolin positiiviset.

Vuosi vuodelta tapahtuma on kerännyt enemmän osallistujia ja innokkaimmat jo kysevät hyvissä ajoin ajankohtaa. Ilmoittelu on silti syytä tehdä hyvin, pelkkä Facebook tai kotisivu tuskin riittää.

Oman tilan tuotteet ovat pääosassa tapahtumassa, mutta mukaan kannattaa kysyä lähistön myös muita suoramyyntitiloja, jolloin kokonaisuus on houkuttelevampi. Oheisohjelma ja maistiaiset kuuluvat asiaan, maaseudullahan ollaan vieraanvaraisia ja meininki kaikin puolin rento.

Lammastilan puodissa myymme taljoja, lankoja, säilykkeitä ja makaroita.

RODUISSA ON EROJA – MIKÄ ON TAVOITTEESI?

Suoramyyntiä harkitsevan on mietittävä tarkoin lampaidensa rotu. Me päädyimme norjalaisiin ryggiin, joilla on nopean kasvukyvyn lisäksi suuret muhkeat taljat ja lankoihin hyvin soveltuva kiiltävä villa. Luonnollisia värejäkin villasta löytyy neljä: valkoinen, musta, vaalea ja tumma harmaa. Onkin kiva sanoa langan ostajalle vaikkapa, että tämän värisen villan on tehnyt Sylvi-uuhi ja sen 3 värikaimaa! Erikoisimmat taljat on mahdollista yksilöidä.

Villan ja taljojen suoramyyntissä on oma puuhansa, mutta niistä saatava tulo kyllä maksaa vaivan. Uniikki talja tai mainio lankaan soveltuva syysvilla voivat myyntituotteeksi jalostettuna antaa huomattavasti paremmat tulot kuin lihan myynti.

Pienille ja ketterille markkinointitaitoisille lammastiloille nettikauppa ja suoramyynti voivat olla todellinen mahdollisuus verrattuna pelkkään massiiviseen karitsanlihatuotantoon suurine tilainvestointeineen. Kerron mielelläni lisää aiheesta, tutustukaa monipuolisen pienen lammastilamme toimintaan www.lammastila.com ja kysykää rohkeasti!

Suoramyyntiä isossa mittakaavassa

TILA
KERTOO

Tapio Rintala
Rintalan tila
Pöytyä (Yläne)

Meidän tilalla on aina ollut lampaita. Mennessämme naimisiin ja muuttaessamme tilalle *Annen* kanssa, saimme hääl lahjaksi 5 lammasta vuonna 1982. Siitä pitäen olemme lammastaloutta harjoittaneet, ja myyneet kaikki tuotteet suoramyyntinä. Tilamme on ollut luomussa 20 vuotta, ja kasvatamme suomenlampaita. Nyt tilalla on n. 370 uuhua ja päätuotantosuuntana on karitsanlihan tuotanto, mutta kehräytämme villat langoiksi ja valmistutamme kaikki taljat.

Karitsat teurastetaan Vammalassa ja lihat leikataan ja pakataan Punkalaitumella. Tilallamme on myös lihanjalostuslaitos, jossa leikkaamme, pakkaamme, punnitsemme ja hinnoittelemme lihoja. Osa lihoista palvautetaan naapurikylässä, osa tehdään makkaraksi ja osa purkitetaan.

Toreilla, Rekoissa, verkkokaupassa

Tuotteet myydään asiakkaille suoraan

toreilla, markkinoilla ja yhä enenevässä määrin Reko-ruokaryhmien kautta. Osa tuotteista myydään ravintoloille, ja myös muutamiin kauppoihin. Tällainen toimintatapa työllistää kovasti ja tuo myös mukanaan paljon kuljetuskustannuksia, mutta lihan hinta on tietysti myös korkeampi.

Tilamme työtunneista puolet menee peltotöihin ja lampaankasvatukseen ja toinen puoli tuotteiden jatkojalostukseen ja markkinointiin. Koetamme kehittää toimintaa koko ajan; pyrimme saamaan tarjontaan 2–3 uutta tuotetta vuodessa.

Ei pikavoittoja

Tällaisen alihankinta- ja asiakasverkon luominen on pitkällistä toimintaa; meillä se on vaatinut vuosikymmeniä. Lampaankasvatus on kaiken kaikkiaan ala, jossa ei pikavoittoja tunneta.

Langat ja taljat myydään markkinoilla ja messuilla, ja nykyisin yhä

enenevässä määrin verkkokaupassa, joka meillä on ollut pari vuotta. Villan myynti on yksi syy siihen, että olemme aina kasvattaneet suomenlampaita. Langan myynnissä olemme siirtyneet yhä enemmän luonnonvärisiin lankoihin, ja olemme luoneet oman tuotesarjan oman karitsan villoista kehrätyistä langoista, joita myymme omilla tuotenimillä.

Suoramyyntiin perustuva lammastuotanto vaatii harjoittajiltaan myynti- ja yrittäjähenkisyyttä ja paljon työaikaa. Meidän tilallamme on töissä puolitoista vierasta työntekijää, ja markkinoinnissa tyttäreemme *Mari*.

”Työtunneista puolet menee peltotöihin ja lampaankasvatukseen ja toinen puoli tuotteiden jatkojalostukseen ja markkinointiin.”

Lähikaritsaa ravintolan listalle

Alkukesä on paras hetki olla yhteydessä ravintolaan, jos syksyn listalle haluaa karitsaa tarjolle. Kutsu ravintolan edustajat tilavierailulle suunnittelupalaveriin.

Outi Sirola, Sirolan tila, Tohmajärvi

- Suunnittele yhteistyö mahdollisimman tarkkaan etukäteen keittiömestarin kanssa.
- Varaudu kertomaan paljonko mitäkin ruhonosaa karitsasta saadaan ja suunnittele yhdessä miten esim. vuoden aikana vaihtuvilla listoilla karitsan eri ruhonosat voisivat olla monipuolisesti tarjolla.
- Arvioi asiakkaan kanssa menekki ja pystytkö toimittamaan tarvittavan määrän
- Selvitä miten ravintola haluaa tuotteet leikattavan ja pakattavan. Yleensä pakastettu liha on mieluisinta, kunhan pakkauksen koko on 3–5 annosta, jolloin hukkaprosentti jää mahdollisimman pieneksi.
- Varmista, että leikkaamosi on valmis asiakkaan vaatimaan hienopaloitteluun, selvitä hinnoittelu etukäteen niin varmistat, että itsellesikin jää palkkaa
- Hinnoittele tuotteesi niiden arvon mukaisesti, mutta sydämen asiana tulee myös olla korkea laatu ja toimitusvarmuus
- Sovi toimitusajankohdat, maksuaikataulu ja varastointikustannusten korvaus
- Myy tuotteen mukana tarina ja tuottajan ”kasvot”, ruokalistalla oleva tutun lähitilan nimi tuo aina lisäarvoa laatu- ja tiedotus- ja ravintolan asiakkaalle
- Muista myös elintarviketurvallisuus, katkeamaton kylmäketju ja tee tarvittaessa elintarvikehuoneistoilmoitus ja laadi oma valvontasuunnitelma niin tuotteiden säilytykselle, pakastamiselle kuin kuljetuksellekin

Kuva: Amarillo, Joensuu

LAMMASKNOPPEJA MAAILMALTA LAMMASKNOPPEJA MAAILMALTA LAMMASKNOPPEJA MAAILMALTA

TIESITKÖ TÄMÄN LAMPAISTA?

- Bighorn-pässien puskemistaistelu uuden suosioista voi jatkua yhtäjaksoisesti jopa vuorokauden
- Maailman maista eniten lampaista on Kiinassa, toisena tulee Australia ja kolmantena Intia
- Kiinassa Yi-heimolaiset käyttävät lampaan mahalaukkuja perinteisten viinipullojen valmistukseen
- Sana ”lammas” lausutaan kiinaksi samoin kuin ”lupaava” tai ”otollinen”

Lähde: Karen Gee: Sheep's miscellany

Mahalaukkuja
viinipullojen
valmistukseen?

Katse karkearehuntekoon!

Koonnut **Sini Hakomäki**

Lammastalouden asiantuntija, ProAgria Etelä-Pohjanmaa

Muistilista säilörehun tekijälle:

- Valitse säilöntäaine.
- Käytettäessä urakoitsijaa sovi kesän työt ja aikataulut.
- Huolla koneet.
- Lannoita.
- Seuraa kasvustoa; keväsato vanhenee nopeasti! Kevätsadossa tavoittele korkeaa D-arvoa.
- Puhdista siilot.
- Tavoittele maittavaa, sulavaa ja hygieeniseltä laadultaan ensiluokkaista säilörehua.
- Niitto 8–10 cm sänkeen, noin kämmenen leveys (epäpuhtauksien välttäminen rehun joukkoon, mahdollisen karhotuksen onnistuminen). Huomioi erityisesti yksivuotisten kasvustojen niiton pituus.
- Esikuivatus; tavoitteena 25–45 % kuiva-ainetaso.
- Säilö tiiviisti. Silputtu massa tiivistyy paremmin. Tiiviit paalit -> hidas ajonopeus. Siilossa huolellinen tiivistäminen -> siilon reunat!
- Muista muovi! Pyöröpaalilla vähintään 6–8 kerrosta. Siilon peittämisessä ja painotuksessa huolellisuutta.
- Paalirehua tehtäessä; muovita paalit mahdollisimman pian, viimeistään kahden tunnin kuluessa paalauksesta. Siirrä paalit säilytyspaikkaan, varovasti käsitellen, päättyöpuoli alaspäin. Suojaa paalit linnuilta ja jäniksiltä.
- Anna rehun käydä; noin kolme viikkoa ennen paalin tai siilon avaamista.
- Ota rehunäytteet ja tee analyysi. Hyöty irti analyysistä; ruokinnan suunnitteluun (koostumus ja ruokinnallinen laatu), säilönnän onnistuminen, pellon kasvukunnon tulkinta, lannoituksen tarve, satotaso.
- Tee kesän aikana kasvustokäyntejä; seuraa rikkatilanne, uusimisen tarve, pellon kunto, täydennyskylvöjen tarve; kirjaa muistiinpanot.